

แนวคิด
เบื้องต้นหลังการจัดระบบ
เนื้อหาพระไตรปิฎก

พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
จัดพิมพ์เผยแพร่

แนวคิดเบื้องหลังการจัดระบบเนื้อหาพระไตรปิฎก

- ผู้เขียน : พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.
- ที่ปรึกษา : พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
รศ.ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
พระมหาขวัญชัย ปุตตวิเสโส ผู้อำนวยการกองวิชาการ
- บรรณาธิการ : พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.
- คณะทำงานถอดเทป : นางสาวศิริินภา กองวัสถุลณี นายสุชญา ศิริธัญกร
นายสมควร ถ้วนนอก พระมหาศรายุทธ ฐิตเมโธ
- ผู้ตรวจรับรูป : คณะกรรมการดำเนินงานโครงการเพิ่มทักษะ (Upskills2)
พระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่และพระไตรปิฎกวิเคราะห์ รุ่นที่ ๒
- จำนวนหน้า : ๕๙ หน้า
- พิมพ์ครั้งที่ ๑ : มกราคม ๒๕๖๗
- จำนวนพิมพ์ : ๑๐ เล่ม ฉบับสำเนาถอดเทป
- จัดรูปเล่ม : นายสุชญา ศิริธัญกร
- แบบปก : นายสุชญา ศิริธัญกร
- ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

ISBN xxx-xxx-xxx-xxx-x

- จัดพิมพ์โดย : กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
โทร.๐๓๕ ๒๔๘ ๐๑๓ (ต่อ ๘๗๖๖)
- พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
โทร.๐๓๕ ๒๔๘ ๐๐๐ ต่อ ๘๕๕๕-๘๕๕๙
โทรสาร ๐๓๕ ๒๔๘ ๕๔๕

ส่วนหนึ่งของเนื้อหา

โครงการพัฒนาทักษะ(Upskills)

การสอนรายวิชาพระไตรปิฎกวิเคราะห์และ
พระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่

วันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๖๖ ถึง ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๖

ผ่านระบบออนไลน์ zoom id 9779933546

กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี

สำนักหอสมุดและเทคโนโลยีสารสนเทศ

กองสื่อสารองค์กร

ส่วนงานบริหาร สำนักส่งเสริมฯ

กองกิจการวิทยาเขต

สถาบันพระไตรปิฎกศึกษา

วิทยาลัยพระธรรมทูต

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จำนวนออกดไทย

คำปรารภ

“แนวคิดเบื้องหลังการจัดระบบเนื้อหาพระไตรปิฎก” เล่มนี้ เกิดขึ้นมาจากการโครงการเพิ่มทักษะ (Upskills2) การสอนรายวิชา พระไตรปิฎกวิเคราะห์ และ พระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ โดยร่วมมือกันทำงาน ๗ ส่วนงานคือ กองวิชาการ สำนักหอสมุดและเทคโนโลยีสารสนเทศ กองสื่อสารองค์กร ส่วนงานบริหาร สำนักส่งเสริมฯ กองกิจการวิทยาเขต สถาบันพระไตรปิฎกศึกษา และวิทยาลัยพระธรรมทูต โดยมี วัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ(๑) เพื่อให้บุคลากรสายวิชาการมีความรู้และความเข้าใจ ในเนื้อหาสาระเกี่ยวกับรายวิชาพระไตรปิฎกวิเคราะห์และพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ เพิ่มมากขึ้น (๒) เพื่อให้บุคลากรสายวิชาการ ได้พัฒนาศักยภาพเทคนิคเกี่ยวกับ พระไตรปิฎกวิเคราะห์และพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ และเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการ เรียนรู้ของผู้เรียนให้สูงขึ้น (๓) เพื่อให้บุคลากรสายวิชาการ ที่สอนรายวิชาพระไตรปิฎก วิเคราะห์และพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ มีแนวทางการสอนที่เป็นไปในทิศทาง เดียวกัน และมีการพัฒนาทักษะ แก่คณาจารย์ที่เข้าอบรม จำนวน ๒๓๔ รูป/คน ผ่าน ระบบออนไลน์ zoom id 9779933546 และผ่านลิงก์ <https://zoom.us/j/9779933546> ระยะเวลาดำเนินงาน ๕ เดือน ทุกวันศุกร์ เดือนละ ๔ ครั้ง เริ่มตั้งแต่วันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๖๖ และสิ้นสุดโครงการอบรม วันที่ ๑ กันยายน ๒๕๖๖ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มทักษะ สอนรายวิชาพระพุทธศาสนาและพุทธปรัชญา แก่คณาจารย์ในคณะ วิทยาเขต วิทยาลัย สงฆ์ และหน่วยวิทยบริการ จำนวน ๒๓๔ รูป/คน และคณาจารย์ผู้เข้าอบรมในโครงการ ได้รับความรู้ ความเข้าใจ และพัฒนาทักษะ เทคนิคการสอนเกี่ยวกับพระไตรปิฎกวิเคราะห์ และพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ เพิ่มมากขึ้นสามารถนำไปปรับใช้ในกระบวนการ จัดการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยไม่มี งบประมาณ และวิทยาการที่บรรยายก็บรรยายให้ความรู้แก่คณาจารย์ชาวมจร โดยการให้ เปล่า

เมื่อจบโครงการดังกล่าวแล้ว ประโยชน์ที่นำไปใช้ (๑) บุคลากรสายวิชาการผู้เข้าอบรมมีความรู้และความเข้าใจในกระบวนการเรียนการสอนเกี่ยวกับรายวิชาพระไตรปิฎก วิเคราะห์และพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ เพิ่มมากขึ้น (๒) บุคลากรสายวิชาการ ผู้เข้าอบรมได้พัฒนาศักยภาพเทคนิคการสอนเกี่ยวกับพระไตรปิฎกวิเคราะห์และพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ เพิ่มมากขึ้น เพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ของผู้เรียนให้สูงขึ้น (๓) บุคลากรสายวิชาการ ผู้เข้าอบรมที่สอนรายวิชาพระไตรปิฎกวิเคราะห์และพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ มีแนวทางการสอนที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

เพื่อเป็นการทบทวนความรู้ เรื่อง แนวคิดเบื้องหลังการจัดระบบเนื้อหาพระไตรปิฎก ที่บรรยาย โดยพระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รองศาสตราจารย์, ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน ๑ ครั้ง เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๖ โดยมีคณะทำงาน ประกอบด้วย (๑) นายสมควร ถ้วนอก (๒) พระมหาศรายุทธ จิตเมธ (๓) นายสุชญา ศิริธัญกร โดยมีขั้นตอนการทำงานเป็น ๓ ระยะ คือ (๑) ส่งข้อมูลเพื่อการถอดเทปเสียง เช่น วิดีโอ และพาวเวอร์พ้อยท์ (๒) ถอดเทปเสียงคำบรรยาย (๓) ปรับแก้ไขคำบรรยายให้ตรงคำที่บรรยาย ซึ่งการถอดเทปใช้เวลาและปรับแก้ไขประมาณเทปละ ๘-๑๒ ชั่วโมง แต่อย่างไรก็ตาม ในการทำงานครั้งนี้ เพื่อให้มีการเผยแพร่ถอดเทปสำเนา ก่อน จึงได้สร้างเป็นรูปเล่มหนังสือเผยแพร่ทางออนไลน์ไปก่อน อีกทั้งได้มีร่วมแนวทางการทำงานแบบใหม่ของมหาวิทยาลัย ทั้ง ๗ ส่วนงานมาทำงานและเดินไปด้วยกัน ซึ่งเป็นการทำงานเป็นทีม และทีมตรงนี้ คือก้าวแรกและก้าวต่อ ๆ ไป ที่จะสร้างงานสร้างผลงานวิชาการที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ในฐานะผู้ปรับแก้ไขภาษาและปรับเนื้อหาให้สอดคล้องกับคำบรรยาย เรื่อง แนวคิดเบื้องหลังการจัดระบบเนื้อหาพระไตรปิฎก ในฐานะคนทำงานประโยชน์ที่ได้รับ ก็คือความสุขที่ได้รับความรู้ในขณะที่ถอดเทป และอีกประการหนึ่ง ก็คือได้สร้างผลงานวิชาการ เรื่อง แนวคิดเบื้องหลังการจัดระบบเนื้อหาพระไตรปิฎกซึ่งเกิดจากผู้บริหารระดับสูง รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมาบรรยายให้ฟัง ซึ่งเรื่องทำนองเช่นนี้ ก็เกิดขึ้นที่

หน้า ๗ แนวคิดเบื้องหลังการจัดระบบเนื้อหาพระไตรปิฎก

จัดในนามโครงการเป็นครั้งแรกและบรรยายกันนานเป็นระยะเวลา ๕ เดือน ซึ่งเกิดประโยชน์อย่างยิ่งแก่คณาจารย์และบุคคลทั่วไปที่ได้มีโอกาสได้เข้าฟังและมาเรียนรู้วิชาการทางพระพุทธศาสนา เมื่อถอดเทปคำบรรยายเรื่องแนวคิดเบื้องหลังการจัดระบบเนื้อหาพระไตรปิฎก เสร็จเรียบร้อยแล้ว เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่ง จึงได้ร่วมกันทำเป็นเล่มในรูปแบบหนังสือแบ่งเป็นตอน ๆ ตอนละเรื่อง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของรายวิชาพระไตรปิฎกวิเคราะห์ เมื่อจัดทำเป็นรูปเล่มเสร็จแล้ว ก็ได้นำมาเผยแพร่ผ่านเว็บไซต์กองวิชาการ มจร ดังที่ปรากฏ

กราบขอบพระคุณองค์วิศยการ ผู้บริหารที่ประสิทธิประสาทความรู้เรื่องแนวคิดเบื้องหลังการจัดระบบเนื้อหาพระไตรปิฎก ในทางพระพุทธศาสนา อย่างหาที่สุดมิได้ และขอขอบพระคุณท่านผู้บริหาร คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ทุกฝ่าย ที่ช่วยสนับสนุนโครงการนี้ด้วยดีตลอดมา จึงเป็นปัจจัยเกื้อกูลให้เกิดหนังสือ “แนวคิดเบื้องหลังการจัดระบบเนื้อหาพระไตรปิฎก” เล่มนี้ขึ้น ขออานิสงส์แห่งการจัดทำเล่มหนังสือ “แนวคิดเบื้องหลังการจัดระบบเนื้อหาพระไตรปิฎก” ครั้งนี้ จงเป็นปัจจัยแห่งความเจริญแพร่หลายของพระสัมพุทธม เพื่อความเกษมศานต์แห่งมหาชนตลอดกาลยาวนานสืบไป

กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำนำ

หนังสือ “แนวคิดเบื้องหลังการจัดระบบเนื้อหาพระไตรปิฎก” เป็นผลงานที่บรรยายของพระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รองศาสตราจารย์ ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่คณะทำงานได้รวบรวมและเรียบเรียงขึ้นจากการบรรยายเรื่องแนวคิดเบื้องหลังการจัดระบบเนื้อหาพระไตรปิฎก จากโครงการเพิ่มทักษะ (Upskills.) การสอนรายวิชาพระไตรปิฎกวิเคราะห์และพระพุทธานุศาสตร์สมัยใหม่

เนื้อหาภายในเล่มประกอบด้วย ความหมายของ “ไตรปิฎก” การจัดระบบเนื้อหาพระไตรปิฎก ลักษณะเนื้อหาของแต่ละปิฎก แนวคิดเบื้องหลังการจัดหมวดหมู่พระไตรปิฎก ซึ่งแบ่งเป็นหัวข้อใหญ่ ๗ หัวข้อ กล่าวคือ ๑. การจัดตามประเภทของเนื้อหา ๒. จัดตามหลักธรรมที่เป็นหัวใจ/แกนกลาง -ตัวอย่างหนังสือพุทธธรรม ๓. การจัดตามระบบตัวเลข (Numerical System)-จัดตามระบบคือจัดอย่างไร ๔. จัดตามลำดับเวลา/พัฒนาการ (time-line) ๕. จัดตามขนาดความสั้น-ยาวของเนื้อหา (size) ๖. จัดตามระดับความหนัก-เบาของโทษ (degree) ๗. จัดตามแนวคิดทางอภิธรรม

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือ “แนวคิดเบื้องหลังการจัดระบบเนื้อหาพระไตรปิฎก” เล่มนี้ จะเป็นประโยชน์แก่อุทิศก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในหลักการจัดระบบเนื้อหาพระไตรปิฎก แก่คณาจารย์ นิสิตและประชาชนทั่วไปตลอดไป

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำปรารภ	๕
คำนำ	๘
ความหมายของ “ไตรปิฎก”	๑๒
การจัดระบบเนื้อหาพระไตรปิฎก	๑๕
ลักษณะเนื้อหาของแต่ละปิฎก	๒๑
แนวคิดเบื้องต้นหลังการจัดหมวดหมู่พระไตรปิฎก	๓๑
๑. การจัดตามประเภทของเนื้อหา	๓๓
๒. จัดตามหลักธรรมที่เป็นหัวใจ/แกนกลาง	๓๗
ตัวอย่างหนังสือพุทธธรรม	๔๒
๓. การจัดตามระบบตัวเลข (Numerical System)	๔๖
จัดตามระบบคือจัดอย่างไร	๔๗
๔. จัดตามลำดับเวลา/พัฒนาการ (time-line)	๔๘
๕. จัดตามขนาดความสั้น-ยาวของเนื้อหา (size) q	๕๑
๖. จัดตามระดับความหนัก-เบาของโทษ (degree)	๕๓
๗. จัดตามแนวคิดทางอภิธรรม	๕๕

แนวคิดเบื้องหลังการจัดหมวดหมู่พระไตรปิฎก

โครงการเพิ่มทักษะ (Upskills)
การอบรมวิชาพระไตรปิฎกวิเคราะห์และ
พระพุทธเจ้ากับคัมภีร์วินัย

เริ่มบรรยายครั้งที่ ๑
วันศุกร์ที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๖

เวลา ๑๙.๐๐ - ๑๑.๐๐ น. วัดบวรนิเวศน์วิหาร
• บทบาทของพระไตรปิฎกวิเคราะห์และ
เวลา ๑๙.๐๐ - ๑๕.๐๐ น. พระพุทธเจ้ากับคัมภีร์วินัย
• ๑๖ บทเรียน

ไปฟังฟรีที่วัดบวรนิเวศน์ ๕ ถ.บวรนิเวศน์ กรุงเทพมหานคร

ความนำ

การบรรยายครั้งที่ ๒ ในโครงการ “Upskills 2” รายวิชาพระไตรปิฎกวิเคราะห์ ซึ่งก็ได้ส่งเอกสารประกอบการบรรยายให้ทุกท่านที่อยู่ในห้อง Zoom อยู่ในระบบออนไลน์เป็นที่เรียบร้อยแล้วสามารถที่จะไปดาวน์โหลดได้

หัวข้อที่จะบรรยายในวันนี้ ก็เป็นเรื่องของการวิเคราะห์ หาระบบหรือแนวความคิด ที่อยู่เบื้องหลัง การจัดระบบเนื้อหาของพระไตรปิฎก ซึ่งไม่ค่อยมีใครพูดถึงเรื่องนี้ เวลาที่เราเรียนพระไตรปิฎก ส่วนมากเราก็จะตะลุยเข้าไปในเนื้อหา เราไม่ได้มองว่าสิ่งที่อยู่ภายใต้เนื้อหานั้นว่า มีระบบหรือวิธีคิดอะไรบ้าง ที่จะนำมาสู่การได้รูปร่างหน้าตาพระไตรปิฎกอย่างที่เรเห็น ทำไม่ต้องมีคัมภีร์นั้น คัมภีร์นี้ คัมภีร์ที่ขมนิกาย มัชฌิมนิกาย โดยส่วนตัวผู้บรรยายมีความเชื่อว่า ในการจัดระบบอะไรสักอย่าง ก็ต้องมีกรอบ มีความคิดอะไรบางอย่างที่อยู่เบื้องหลังตรงนั้น ซึ่งตรงนี้พระธรรมสังคิติกาจารย์หรือผู้จัดรวบรวมพระไตรปิฎก ท่านก็ไม่ได้บอกไว้ตรง ๆ แต่จากผลงานที่ปรากฏซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ท่านมีความคิด ความเชื่ออะไรอยู่เบื้องหลัง ที่เรานั้นสามารถจะวิเคราะห์มาได้ เพราะฉะนั้น ในวันนี้สิ่งที่เราจะร่วมรับฟังการบรรยายแล้ว อาจจะมีการสนทนากันในตอนท้าย ๆ ถ้ามีเวลาเราก็พยายามจะหาตรงนี้ ซึ่งผมคิดว่าเราหาอ่านจากตำราและหนังสือ ไม่ค่อยได้แล้ว เพราะเรื่องนี้ไม่ค่อยมีคนคิดกันที่หา ระบบหรือแนวความคิด ที่อยู่เบื้องหลัง การจัดระบบเนื้อหาของพระไตรปิฎก

เพราะฉะนั้น หัวข้อของการบรรยายในครั้งนี้คือ “แนวคิดเบื้องหลังการจัดระบบเนื้อหาพระไตรปิฎก” คำว่า “เบื้องหลัง” ก็คือไม่ปรากฏให้เราได้เห็นชัด ๆ อาจจะซ่อนเอาไว้ เราก็ต้องอาศัยการวิเคราะห์ให้สมกับชื่อวิชาที่ชื่อว่าพระไตรปิฎก

วิเคราะห์ นั่นก็คือวิเคราะห์หาสิ่งที่จะมองไม่เห็น คนทั่วไปมองไม่เห็น แต่นักวิชาการอย่างพวกเรานั้นก็น่าจะมองเห็น แต่อาจจะใช้เทคนิคของการทำวิจัยต่างๆ เหล่านั้นมาใช้ประโยชน์ในการวิเคราะห์ได้มากยิ่งขึ้น

ความหมายของ “ไตรปิฎก”

ก็เริ่มต่อจากการบรรยายครั้งที่แล้ว ได้บรรยายถึงภาพรวม ของพระไตรปิฎก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสืบทอดพระไตรปิฎก ความสำคัญของพระไตรปิฎก ในฐานะที่เป็นพระศาสนาแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ปรินิพพานไปแล้ว

เพราะฉะนั้น สถานะพระไตรปิฎกในประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด ชาวพุทธในอดีตกาลได้ตระหนักให้ความสำคัญถึงขนาดมองว่า อักษรตัวหนึ่ง ๆ ในพระไตรปิฎก มีค่าเทียบเท่ากับพระพุทธรูปองค์หนึ่ง ดังนั้นจึงเป็นมรดกตกทอดสืบทอดกันมา อาจจะเรียกว่า เป็นมรดกเพียงชิ้นเดียวที่ ชาวพุทธเราเก็บรักษาและสืบทอดเอาไว้ได้ ซึ่งมรดกที่อยู่ในสมัยพุทธกาลนั้น

เมื่อสองพันห้าร้อย หกร้อยปีที่ผ่านมาแล้วนั้น อาจจะเรียกว่า มีเพียงมรดกตกทอดเพียงชิ้นเดียว ที่ชาวพุทธรักษาเอาไว้ได้ จนมาถึงปัจจุบันนี้ นอกจากนั้นไม่มีอะไรรักษาไว้ได้ บาดรและจีวรของพระพุทธเจ้าก็ไม่เหลือ กุฏิ วิหารอะไรต่าง ๆ ก็ไม่เหลือแล้ว ข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ อย่างว่าแต่สมัยพุทธกาลเลย แม้แต่สมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยาก็ไม่เหลือ เหลือเพียงซากอิฐ ซากปูนเท่านั้น

เพราะฉะนั้น มันเป็นมรดกเพียงสิ่งเดียวที่ยังเหลือ ถ้าพูดถึงว่า บรรพบุรุษของเรา เช่น พ่อแม่ ปู่ย่า ตายายของเราเสียไป ทุกสิ่งทุกอย่างที่ท่านทิ้งเอาไว้ มันก็หายไปและเสื่อมไป แต่ว่ามีมรดกเพียงชิ้นเดียวที่เหลือมา ซึ่งจะเทียบได้เช่นนั้น ฉะนั้นในแง่ของสิ่งที่เป็นมรดกตกทอดที่พวกเราในฐานะเป็นศาสนทายาท เป็นธรรม

ทายาทและเป็นญาติแห่งธรรมที่จะต้องสืบทอดมรดกอันนี้เอาไว้ ที่เหลืออยู่ก็คือมีแต่พระไตรปิฎกเท่านั้น นอกนั้นไม่มีอะไรเลย แต่การรักษาสืบทอดก็ไม่ใช่ว่ารักษาเป็นคัมภีร์แล้วเก็บไว้ในโบราณสถานเท่านั้น

ความหมายของ “ไตรปิฎก”

- “ไตรปิฎก” เป็นคำภาษาไทยที่ยืมมาจากภาษาสันสกฤตว่า “ตริปิฎก” ตรงกับภาษาบาลีว่า “เตปิฎก” หรือ “ติปิฎก”
- ไตร/ตริ/ติ/เต แปลว่า 3 (three)
- ปิฎก แปลตามศัพท์ว่า ตะกร้า (basket)
- ไตรปิฎก = ตะกร้า 3 ใบ (three baskets)

คำว่า “รักษาสืบทอด” นั่นคือต้องศึกษา ต้องทำความเข้าใจ ต้องนำไปปฏิบัติและต้องเผยแพร่ ถึงจะเรียกว่าเป็นการรักษา ก่อนอื่นขออธิบายทำความเข้าใจความหมายของคำว่า ไตรปิฎก ที่เขียนตัวอักษรเป็น “ฎ” กับ “ฏ” ในเพจของสถาบันพระไตรปิฎกศึกษาได้อธิบายเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ให้ท่านทั้งหลายได้เข้าไปอ่านรายละเอียดตรงนั้น ซึ่งในเพจของสถาบันพระไตรปิฎกนั้นผม (ผู้บรรยาย) ได้เขียนและก็ได้เอาขึ้นไว้ให้แล้ว เพราะว่ารายละเอียดเหล่านั้นเกี่ยวข้องกับสถาบันพระไตรปิฎก ก่อนอื่นขอทำความเข้าใจกับความหมายนี้ก็เป็นเรื่องพื้นฐานที่พวกเรา

รู้อยู่แล้ว แต่ว่ามักจะสับสน เวลาที่พวกเราเขียน บางคนนั้นก็จะเขียนเป็น ฎ บ้าง ฏ บ้าง บางทีก็มีม้นล้นบ้าง มีม้นล้นแล้วพิมพ์ผิด พิมพ์ถูก เวลาตรวจวิทยานิพนธ์แก้บ่อยมากคือคำว่า “ไตรปิฎก”

ไม่รู้ว่าจะใช้ “ฎ” หรือ “ฏ” ตัวไหนในการเขียน บางคนก็บอกว่า “ในบาลีเดิมใช้ ฎ ก็ต้องใช้ ฎ ในการเขียน การพิมพ์” และก็ต้องเข้าใจว่า ไตรปิฎก ที่เขียนขึ้นต้นด้วยคำว่า ไตร แล้วก็เป็น “ฎ” นี้เป็นคำภาษาไทย แต่ว่าภาษาไทยนี้ไม่ใช่ภาษาไทยที่เราประดิษฐ์ขึ้นมาเอง แต่เกิดจากการยืมก็เรียกว่าคำยืม ภาษาไทยนี้มีคำที่ยืมมาจากภาษาต่างชาติเยอะแยะมากมาย และที่ยืมมากที่สุดก็คือบาลีสันสกฤต เนื่องจากอิทธิพลของศาสนาและวัฒนธรรม เพราะฉะนั้น พระไตรปิฎกนี้ สามารถเปลี่ยนรูปเปลี่ยนร่าง เปลี่ยนหน้าตา เป็นคำไทยและเป็นคำยืม ยืมมาจากไหน ยืมมาจากภาษาสันสกฤต คำว่า “ตริ” ควบกล้ำ “ตริปิฎก” จะเห็นว่าคำเดิมเป็น “ฎ” ตรงกับภาษาบาลีว่า “เตปิฎก” พระไตรปิฎกบาลีของมหาจุฬานั่นเขียนว่า “เตปิฎก เตปิฎกั หรือ ติปิฎกั” และก็เขียนความต่างระหว่างภาษาบาลีสันสกฤตเดิมกับภาษาไทย คือว่าในภาษาไทยเราใช้คำว่า ไตร เหมือนคำว่า ไตรรงค์ ไตรจักร ไตรรัตน์ หรือไตรสรณคมน์ อะไรพวกนี้

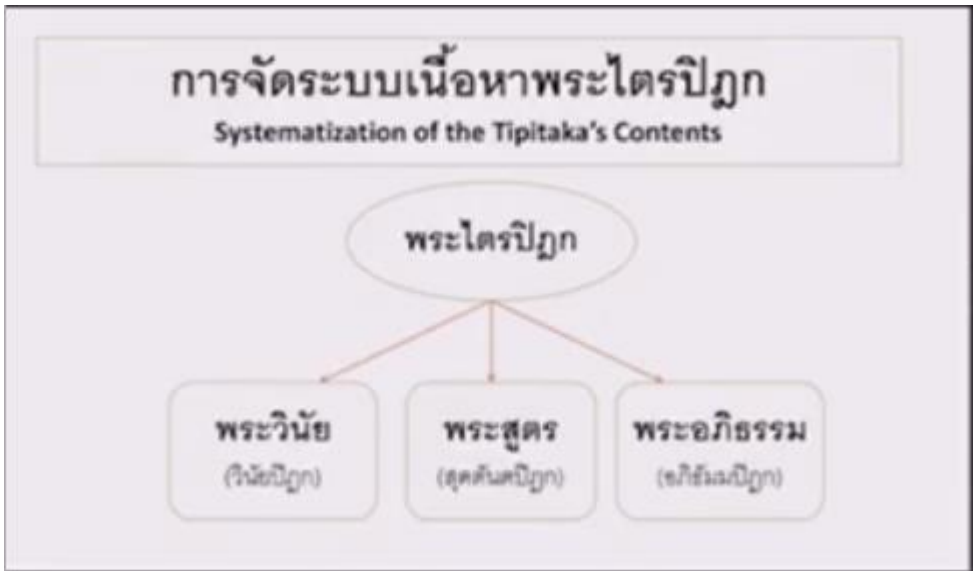
เรานิยมคำว่า “ไตร” เพราะว่าถูกจริตถูกลิ้นของคนไทย และก็เปลี่ยน “ฎ” เป็น “ฏ” ฉะนั้น ฎ นี้ไม่มีในอักษรบาลี และก็ไม่มีในอักษรสันสกฤตด้วย ซึ่งเป็นอักษรไทยที่อาจจะนำมาจากภาษาอินเดียยุคหลัง เพราะฉะนั้น เมื่ออักษรเป็น “ฎ” ก็ต้องเป็นคำไทย เพราะว่า “ฎ” ไม่มีในบาลีสันสกฤต อันนี้เราเปลี่ยนรูปร่างหน้าตาให้มันสอดคล้องกับวัฒนธรรม คนไทยนี่ก็ฉลาด แม้จะยืมภาษาต่างประเทศมา ก็ไม่ได้เอามาแบบเพียว ๆ แต่เอามาปรับเปลี่ยนให้มันสอดคล้องกับวัฒนธรรมของตัวเอง และลิ้นของตัวเอง ก็เหมือนกับที่เราเอาอาหารญี่ปุ่น อาหารฝรั่งและอาหารแขกมา

ปรับเปลี่ยน พอมาปรุงแล้วเราก็ใส่เครื่องเทศแบบไทย ๆ ให้มันถูกลิ้นคนไทย อย่างเช่น หมูกระทะเกาหลี เป็นต้น ถ้าเราไปกินที่เกาหลีรสชาติไม่ได้เป็นอย่างนี้ อันนี้เราก็มานำน้ำจิ้มให้มันถูกกับลิ้นของคนไทยเป็นต้น เพราะฉะนั้นคำว่า “ไตร กัถิ, ตริ กัถิ, ตติ กัถิ, เต กัถิ ในภาษาสันสกฤต “ติ” และ “เต” ไม่ควบบกล้ำ เหล่านี้แปลว่า ๓ (Three) คำว่า “๓ (Three)” ในภาษาอังกฤษ “ปิฎก” นี้แปลตามศัพท์ คือคนอินเดียโบราณนี้ก่อนที่จะมีพระพุทธศาสนาและก่อนที่จะมีพระไตรปิฎก เขาก็ใช้คำว่า “ปิฎก” อยู่แล้ว แต่คำว่า “ปิฎก” ในความหมายของเขานั้น หมายถึงตะกร้า ตะกร้าที่ใส่ผลไม้แห้ง เวลาไปเก็บผลไม้ ก็เอาปิฎกหรือเอาปิฎกนี้ไปใส่ผลไม้ เดิมที่เขาไม่ได้ใช้ในความหมายของคัมภีร์ แต่เป็นภาษาตลาด ภาษาชาวบ้านทั่วไป แปลตามศัพท์ว่า ตะกร้า (Basket ในภาษาอังกฤษ) เพราะฉะนั้น เมื่อรวมกัน ไตรปิฎก, ตติปิฎก , ตริปิฎกหรือเตปิฎก จึงแปลว่า ตะกร้า ๓ ใบ (Three Baskets) อันนี้แปลตามศัพท์ ถ้าแปลตามความหมาย ก็แปลว่า คัมภีร์ ๓ คัมภีร์นั่นแหละ ซึ่งปิฎกจะแปลว่า คัมภีร์ก็ได้

ที่นี้เวลาที่จะเขียนหรือตรวจงานลูกศิษย์หรือนิสิต นักศึกษา ควรจะแยกศัพท์หรือตรวจดูให้ถูกต้องก่อนที่จะเขียน คำว่า “ไตรปิฎก” ถ้าเขียนเป็นภาษาบาลีก็ต้องเปลี่ยนเป็น “ภู” แต่ถ้าเขียนเป็นภาษาไทยก็ต้องเป็น “ภู” เท่านั้น

การจัดระบบเนื้อหาพระไตรปิฎก

ที่นี้ก่อนที่จะมาดูแนวคิดเบื้องหลังการจัดระบบเนื้อหาพระไตรปิฎกที่เรียกว่า Systematization of the Tipitaka's Contents (การจัดระบบเนื้อหาพระไตรปิฎก)

ถ้าเราดูภาพในข้างต้นนี้ เวลาเรามองพระไตรปิฎกให้เรามองเหมือนมองไปที่อาคาร มองเหมือนวิศวกร วิศวกรกับคนธรรมดาทั่วไปนี้จะมองไม่เหมือนกัน เวลา มองไปที่อาคารหรือตึกหลังหนึ่ง คนธรรมดาทั่วไปก็จะมองตึกแค่ว่ามีห้องนอน ทั้งหมดกี่ห้อง มีห้องให้เราอนไหม ห้องนอนมันสวยไหมและจัดสวยไหม ก็มอง ๆ เวลาที่จะใช้อย่างเดียว

แต่ถ้ามองแบบวิศวกรหรือสถาปนิก เขาจะมองเชิงระบบ เชิงโครงสร้าง หมายความว่า โครงสร้างไม่ว่าจะเป็นเสา คาน อะไรต่าง ๆ ของตึกหลังนี้มันเป็น อย่างไร ให้มองโครงสร้างเหมือนมองโครงกระดูกนี้แหละ มองสิ่งเหล่านั้นให้ออก เพราะฉะนั้น เวลาเราจะมองพระไตรปิฎก ให้มองเชิงระบบ เชิงโครงสร้างให้ออกก่อน เพราะฉะนั้นภาพใหญ่ที่สุดของพระไตรปิฎก ก็คือที่มาของคำว่า “ไตร” นี้เป็นคัมภีร์ที่ จัดหมวดหมู่เนื้อหาคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็น ๓ หมวดใหญ่ ๆ ภาพใหญ่ที่สุดก็

เหมือนอาคารหลังนั้น คือมีโครงสร้างใหญ่ ๆ อะไรบ้างที่เป็นเสา หรือจะเรียกว่าเสา ๓ เสาก็ได้ เสาทั้ง ๓ เสา นั้นเป็นเสาหลักที่สำคัญ ก็คือหมวดหมู่ที่ว่าด้วย ซึ่งเรียกว่าพระวินัยปิฎก อันนี้ก็ว่าด้วยข้อบังคับระเบียบกฎเกณฑ์หรือศีล หมวดหมู่อะไรที่เกี่ยวข้อง ข้อบังคับ ต้องให้ทำเป็นเรื่องของศีล เรื่องของอะไรต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวินัย ก็คล้าย ๆ กับกฎหมายทางบ้านเมือง ก็เอาไว้ในหมวดนี้ และถัดมาก็เป็นพระสูตร อะไรก็ตามที่เป็นคำแนะนำว่า ควรจะทำอย่างนี้ ไม่ควรทำอย่างนี้ ไม่ถึงขนาดเป็นข้อบังคับว่า “ต้อง” แต่ว่าควรจะทำ และวินัยนั้นเป็นเรื่องที่จะต้องทำ (ในภาษาอังกฤษคือคำว่า Must) ไม่ทำไม่ได้ พระสงฆ์ถ้าไม่รักษาศีล ๒๒๗ ข้อ ก็คือไม่เป็นพระ ส่วนพระสูตร ไม่ได้บอกว่า “ต้อง” ในภาษาอังกฤษว่า Should be Should be Done (ควรทำ), not Should be Done (ไม่ควรทำ) นี้เรียกว่าเป็นคำแนะนำ เช่น ถ้าอยากมีความสุขควรทำอย่างนี้

ถ้าไม่อยากมีความสุขทุกข์ควรหลีกเลี่ยงสิ่งนี้ ถ้าอยากมีความสุขควรดำเนินชีวิตแบบนี้ เช่น ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่า “ทุกข์เป็นสิ่งที่ควรกำหนดรู้” ใช้คำว่า “ปริณฺเณยฺย” ใช้ เอยย ปัจจัยในภาษาบาลีแปลว่า “ควร พึง พึง” ตัวอย่างเช่น อริยสัจ ๔

๑. ปริณฺเณยฺย - ทุกข์ ควรรู้ คือการทำความเข้าใจปัญหาหรือสภาวะที่เป็นทุกข์อย่างตรงไปตรงมาตามความเป็นจริง เป็นการเผชิญหน้ากับปัญหา

๒. ปหานะ - สมุทฺถิ ควรละ คือการกำจัดสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ เป็นการแก้ปัญหาที่เหตุต้นตอ

๓. สัจฉิกิริยา - นิโรธ ควรทำให้แจ้ง คือการเข้าถึงภาวะดับทุกข์ หมายถึง ภาวะที่ไร้ปัญหาซึ่งเป็นจุดมุ่งหมาย

๔. ภาวนา - มรรค ควรเจริญ คือการฝึกอบรมปฏิบัติตามทางเพื่อให้ถึงความดับแห่งทุกข์ หมายถึงวิธีการหรือทางที่จะนำไปสู่จุดหมาย

อันนี้เป็นเรื่องของพระสูตร เป็นเรื่องของธรรม จะเป็นลักษณะแนะนำ เพราะว่าควรจะทำตามนี้ ก็จัดอยู่ในหมวดนี้ เป็นลักษณะของบทสนทนาไปเจอใครที่ไหน เมื่อไหร่ อย่างไร เรามีปัญหาอะไร พระพุทธเจ้าก็จะทรงเทศน์และทรงแนะนำสั่งสอน จึงเป็นที่มาของพระสูตร แสดงธรรมตามเหตุการณ์ ตามสถานที่ ตามกาลเวลา ตามบุคคลที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องกับอุปนิสัยของคนผู้นั้น นี่เป็นพระสูตร

พระวินัยไม่ได้เกี่ยวข้องว่าจะสอดคล้องกับใคร ขึ้นชื่อว่าเป็นพระก็ต้องทำ เช่นต้องรักษาศีลหรือสิกขาบทว่าด้วยปาราชิก สังฆาทิเสส เป็นต้น แม้จะบอกว่าผมไม่ชอบปาราชิก ผมไม่ทำได้ไหม ก็ตอบเลยว่าไม่ได้ แต่พระสูตรนี้ปรับยกเยื้องให้สอดคล้องกับอุปนิสัยของผู้ฟัง

ส่วนพระอภิธรรมนั้น เป็นเรื่องของหลักวิชาการ จะเรียกว่าทฤษฎีก็ได้ ว่าไปตามหลักวิชาการเป็นภาษาทางวิชาการ เป็นภาษาเชิงทฤษฎีล้วน ๆ อารมณ์ของคนที่อ่านพระอภิธรรมนั้นเหมือนคนอ่านหนังสือตำราฟิสิกส์ หนังสือเคมี ว่าไปตามสูตร ว่าไปตามสมการ เป็นภาษาทางเทคนิค เขาเรียกว่า Technical term ความจริงเป็นอย่างไร ก็ว่าไปตามความจริง ว่าไปตามสูตร ว่าไปตามทฤษฎี ไม่ได้สนใจว่า คนผู้นั้นจะมีอุปนิสัยอย่างไร ข้อเท็จจริงเป็นอย่างนี้ ก็ต้องว่าไปตามนี้ เช่น เหมือนที่เราพูดถึงสูตรเคมีหลาย ๆ สูตร

เมื่อพูดถึงหลักกฎหมายฟิสิกส์ ทางเคมี ก็ว่าไปตามหลักวิชาการ เพราะฉะนั้น ศัพท์แสงมันค่อนข้างจะเฉพาะและกึ่งลึกซึ้ง แต่พระสูตรนั้นเป็นลักษณะเหมือน Apply

a.เอาทฤษฎีอะไรต่าง ๆ มาทำให้มันง่าย ให้มันสอดคล้องกับชาวบ้าน ให้มันสอดคล้องกับอุปนิสัยของผู้ฟังแต่ละคนซึ่งไม่เหมือนกัน นี่เรื่องของพระสูตร

ดังนั้น เราจะเห็นว่า ในการจัดระบบคำสอนของพระพุทธเจ้า ของพระอาจารย์ผู้ทำสังคายนาหรือพระอรหันต์ผู้ทำสังคายนาพระไตรปิฎก ถ้าเราเดาท่านไม่ได้บอกว่ตรง ๆ ถ้าเราวิเคราะห์เจาะลึกไปถึงความคิด ท่านมีความคิดอะไรท่านถึงจัดแบบนี้

เราก็จะว่ากันในรายละเอียดต่อไปว่า ทำไมเนื้อหาแต่ก่อนก็ปน ๆ กันอยู่ เหมือนเราซื้อเสื้อผ้า สิ่งของมากองไว้ในบ้านเราก็ปนกันไปหมด ทั้งเสื้อก็ปนกับกางเกง รองเท้า กระเป๋า ข้าวของเครื่องใช้ อะไรต่าง ๆ ก็ปนกันไปหมดและกองอยู่ในห้องเดียวกัน ถ้าเกิดเราไปนั่งคิดว่า “ถ้าเป็นอย่างนี้ มันก็ไม่ไหวแล้ว เราจะหาอะไรมาใช้สักอย่างหนึ่ง ก็ยุ่งยาก หาไม่เจอ” สำหรับคนที่เป็นระเบียบ เขาเรียกว่า “ใช้ก็ง่าย หายก็รู้” เวลาจะหยิบใช้อะไรมันก็ง่าย พระอรหันต์ พระผู้ทำสังคายนาท่านคงจะคิดเรื่องนี้เป็นอย่างดี คงจะถกเถียงกันพอสมควรแต่ไม่ได้บันทึกไว้ สมมุติว่าถ้าเราจะจัดของในห้องของเราให้เป็นระบบ ให้เป็นระเบียบควรจะต้องทำอย่างไร ก็ต้องถึงเรื่องของหมวดหมู่ที่เรียกว่า “คอลเลคชั่น(Collection)หรือนิกาย” คำว่า หมวดหมู่ คือ “นิกาย” ซึ่งนิกายในภาษาพระไตรปิฎกหมายถึงการจัดเป็นหมวดหมู่ นึกถึงการจัดหมวดหมู่ใช้ใหม่

เพราะฉะนั้น ท่านก็มาคิดว่า ถ้าจัดเป็นหมวดใหญ่ ๆ ในบรรดาสิ่งที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้และบัญญัติไว้ นี้จะต้องจัดอย่างไร อาจจะมีแนวมาก่อนหน้านั้นแล้ว ถ้าดูตามแนวทางการจัดจะเห็นได้ว่าในคัมภีร์ของพราหมณ์ จะพูดถึง “ไตรเพท” ซึ่งไตรเพทก็คือคัมภีร์พระเวทที่มีมาก่อนแล้ว คนสมัยพุทธกาลนิยมจัดอะไรที่เป็นหมวดหมู่ใหญ่ ๆ ๓ หมวด เหมือนเราพูดถึงรัตนะ ๓ อย่าง คือ “พระพุทธ

ลักษณะเนื้อหาของแต่ละปิฎก

- วินัยปิฎก** บรรจุนโยบายเกี่ยวกับวินัยของภิกษุ ภิกษุณี ตลอดจนธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ เช่น การอุปสมบท การสวดปาติโมกข์ เป็นต้น มีลักษณะเป็นข้อบังคับให้ปฏิบัติ
- พระสุตตันตปิฎก** บรรจุนโยบายเกี่ยวกับการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า ตามสภาพปัญหาและอุปนิสัยของผู้ฟัง มีลักษณะเป็นการชี้ชวนให้ปฏิบัติตาม
- อภิธรรมปิฎก** บรรจุนโยบายเกี่ยวกับความจริงแท้ของชีวิตเรียกว่า ปรมัตถธรรม คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน มีลักษณะเป็นวิชาการล้วนๆ ไม่เกี่ยวกับบุคคล กาลเวลา และสถานที่

พระธรรม พระสงฆ์” ไตรสิกขาก็มี ๓ คือ “ศีล สมาธิ ปัญญา” ไตรลักษณ์ก็มี ๓ คือ “อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา” อะไรที่เป็นเลข ๓ นั้นเหมือนเป็นเลขที่เขานิยมกัน เหมือนคัมภีร์ไตรเพท แม้ในศาสนาคริสต์ก็จะมีตรีในพระเจ้าองค์ใหญ่ ๓ องค์ ของฮินดูก็มีตรีมูรติ คือ “พระพรหม พระศิวะ พระนารายณ์” หรือแม้แต่ในศาสนาคริสต์เขาก็เรียกว่า Threenity มั่นกัตรี Three เหมือนกัน Treaty แปลว่า ตรีเอกานุภาพ สามอย่างแต่ว่ามีเอกภาพเป็นอันเดียวกัน ในภาษาอังกฤษว่า Threenity มาจากภาษาโรมันที่น่าจะเป็นรากเดียวกันกับภาษาบาลีสันสกฤต แปลว่า ๓ เหมือนกัน

เพราะเหตุนั้น ก็เลยเกิดขึ้นและทำไมไม่เป็นเลข ๔ เลข ๕ อะไรที่มันเกิดเป็นโครงสร้างใหญ่ ๆ ก็ใช้หลัก ๓ อย่าง เป็นกรอบในการจัด เพราะฉะนั้น กรอบในการจัดก็คืออะไรที่เป็นระเบียบวินัยซึ่งกำหนดไว้ว่า จะต้องทำถ้าไม่ทำก็ไม่ได้ ซึ่งเป็นความผิด รวมทั้งสิ่งที่เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีการอยู่ร่วมกันของคณะสงฆ์ซึ่งเป็นเรื่องของการปกครอง วินัยเป็นเรื่องของการปกครอง เป็นเรื่องของการจัดการ เป็นเรื่องของการบริหาร นี่เป็นเรื่องของวินัย ส่วนพระสูตรเป็นเรื่องของการแนะนำ อะไร

ควร อะไรไม่ควร ส่วนพระอภิธรรมเป็นเรื่องของวิชาการ เป็นเรื่องของทฤษฎี อันนี้ก็
เป็นหมวดหมู่ใหญ่ ๆ แบ่งออกเป็น ๓ หมวด

ลักษณะเนื้อหาของแต่ละปิฎก

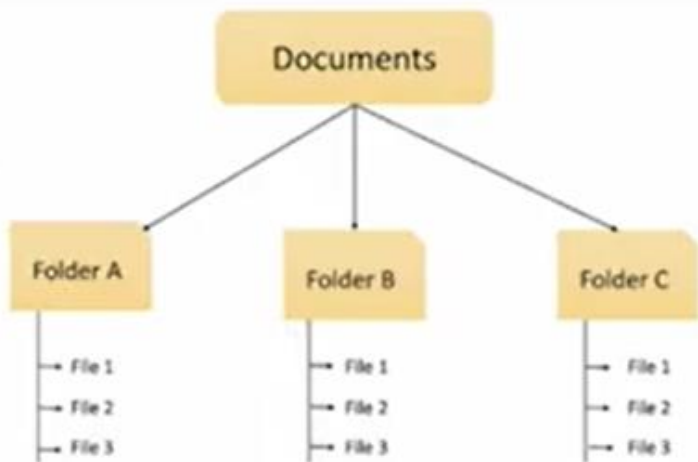
ที่นี้ถ้าจะเทียบให้เห็นภาพง่าย ๆ แล้วก็ไปอธิบายต่อ

พระวินัยปิฎก บรรจุนี้อาเกี่ยวกับวินัยของภิกษุ ภิกษุณี ตลอดจนธรรม
เนียมปฏิบัติต่าง ๆ เช่น การอุปสมบท การสวดปาติโมกข์ เป็นต้น มีลักษณะเป็น
ข้อบังคับให้ปฏิบัติ

พระสุตตันตปิฎก บรรจุนี้อาเกี่ยวกับการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าตาม
สภาพปัญหาและอุปนิสัยของผู้ฟัง มีลักษณะเป็นการชี้ชวนให้ปฏิบัติตาม ไม่ใช่เป็น
การบังคับ

พระอภิธรรมปิฎก บรรจุนี้อาเกี่ยวกับความจริงแท้ของชีวิต เรียกว่า
ปรมัตถธรรม คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน มีลักษณะเป็นวิชาการล้วน ๆ ไม่เกี่ยวกับ
บุคคล กาลเวลา และสถานที่ คำว่าไม่เกี่ยวกับบุคคล กาลเวลา และสถานที่
หมายความว่า ในเนื้อหาของอภิธรรม จะไม่ได้บอกว่า ในสมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาค
เจ้าประทับอยู่ตรงนั้น ตรงนี้ แล้วก็ได้เจอกับใคร ได้สนทนาธรรม จะไม่ได้บอกว่า
“เอวมเม สุตฺตํ เอกํ สมยํ ภควา พาราณสียํ วิหริติ อสิปตเน มิคทาเย ตตฺร โข ภควา
ปญฺจกคฺคิเย ภิกขุ อามนฺเตสิ แผลความว่า ดังข้าพเจ้าได้สดับมา ในสมัยหนึ่ง พระผู้มี
พระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่กรุงพาราณสี ป่าอสิตปนมฤคทายวัน ในที่นั้น พระผู้มีพระ
ภาคทรงตรัสเรียกภิกษุปัญจวัคคีย์ทั้งหลาย” จะไม่ได้บอกอย่างนี้หรือถ้าพูดแบบนี้ก็
แสดงว่า มีบุคคล มีเรื่องของกาลเวลา มีเรื่องของสถานที่ อันนี้เป็นลักษณะของพระ
สูตร

แต่พระอภิธรรมนี้จะไม่เกี่ยวกับบุคคล กาลเวลา ว่าไปตามความเป็นจริง ไม่ว่าใครก็ตาม ก็จะมีความจริงเป็นอย่างนี้ ไม่ว่าใครก็ตาม ในจักรวาลนี้ ชีวิตของเขาก็ต้องมีจิต มีเจตสิก มีรูป มีนิพพาน ว่าไปตามความจริง นี่เป็นลักษณะของอภิธรรม เป็นเรื่องทางวิชาการ ดังนั้น ถ้าใครอยากเก่งวิชาการทางพุทธศาสนาต้องเรียนอภิธรรม ไม่เรียนอภิธรรม ก็ไม่ได้หมายความว่าไม่เก่ง แต่ว่าถ้าอยากจะเก่งเหมือนอย่างเช่น พระยามิลินท์นั้น อาจารย์ของท่าน อุปัชฌาย์ของท่านอยากจะติวท่านอยากจะทำเด็กน้อยคนนี้ให้เติบโตขึ้นมาเป็นนักปราชญ์ เป็นนักไต่คว้าที่ทางพุทธศาสนา สิ่งที่ท่านทำคือให้เรียนอภิธรรมจบก่อนพระสูตร พระนาคเสนเรียนอภิธรรมจบก่อน แล้วพระสูตร พระวินัยจบทีหลัง แสดงว่าเน้นอภิธรรมมาก ๆ ถึงเป็นคนสามารถตอบปัญหาได้อย่างฉะฉานและมีความเชื่อมั่น มีความลึกซึ้ง เพราะอภิธรรมนั้นจะทำให้คนคิดเป็นเหตุเป็นผล

ระบบการจัดข้อมูลในคอมพิวเตอร์

ที่นี่ ถ้าจะเปรียบเทียบการจัดระบบ ให้นึกถึงคอมพิวเตอร์ที่เราใช้อยู่ทุกวัน ในชีวิตประจำวันและให้นึกถึงเมนูอันหนึ่งที่เขาให้มา เวลาเราคลิก ไมโครซอฟท์ คอมพิวเตอร์ของค่ายไมโครซอฟท์แล้วกัน ไม่เอาค่ายแอปเปิ้ล ไมโครซอฟท์ออฟฟิศ จะมีเมนูอันหนึ่งที่เรียกว่า Documents ที่ผมเลือก Documents เพราะว่า พระไตรปิฎกเป็นเรื่องของ Documents เป็นเรื่องของข้อมูล เป็นเรื่องเอกสาร เวลาที่คลิกตรง Documents สิ่งที่จะปรากฏออกมาก็คือสิ่งที่เราเรียกว่า “Folder” ซึ่ง “Folder” นั้นคล้าย ๆ แฟ้มเอกสารสีเหลือง ๆ สมมุติเราเก็บรูปไว้ที่โฟโต้ (Photo) ก็ จะอยู่ใน Folder นี้ และก็จะมียูปร่าง ๆ มากมาย อยู่ในนั้น แล้วถ้าคลิก Folder เข้า ไป ก็จะเป็นไฟล์ เป็นไฟล์เอกสาร อันนี้นักออกแบบคอมพิวเตอร์เขาก็คงคิดเหมือน พระอรหันต์ที่จัดพระไตรปิฎกนี้แหละ เขาคงคิดว่า ถ้าเกิดว่าคนใส่ข้อมูลเข้าไปใน คอมพิวเตอร์ หรือใส่ไฟล์อะไรต่าง ๆ ทำอย่างไรคน ๆ ที่ใช้คอมพิวเตอร์มันจะง่าย เวลาจะกลับมาดูว่าตัวเองพิมพ์อะไรไว้ หรือใส่ไว้ เปิดไฟล์อะไรไว้ ตัวเองพิมพ์เอกสาร อะไรไว้ในคอมพิวเตอร์ มันจะหาอย่างไร เขาก็เลยมหาวิธีการว่าจะทำอย่างไรดี อันนี้ มันก็เลยเป็นที่มาว่า มันก็ต้องจัดแบบและออกแบบให้มันเป็นการจัดหมวดหมู่ดีกว่า

เพราะฉะนั้น ที่มาของคำว่า “Folder” ก็คล้าย ๆ แฟ้มเอกสารที่เราใส่ไว้ใน ตู้เอกสารนี้แหละ พอเปิดแฟ้มเข้าไปก็จะเจอกระดาษ จดหมายแต่ละฉบับๆ อยู่ในนั้น เอกสารบทความอะไรต่าง ๆ เราก็กี่ใส่ไว้ และแยกเป็นแฟ้ม ๆ ไว้ว่า อันนี้เป็นแฟ้ม จดหมายติดต่องาน อันนี้เป็นแฟ้มเอกสารเกี่ยวกับบทความวิชาการ อันนี้เป็นแฟ้ม เอกสารเกี่ยวกับบันเทิง ใบนี่ และก็แยกใบ อย่าปนกัน ถ้าคล้าย ๆ ก็ให้อยู่ในหมวดใกล้ ๆ กัน

พระอรหันต์ผู้จัดพระไตรปิฎกก็คงมีวิธีคิดแบบเดียวกัน ไม่รู้ว่าคนออกแบบ คอมพิวเตอร์นี้ไปอ่านพระไตรปิฎกมาหรือเปล่า จึงได้มีไอเดียขึ้นมา ซึ่งจริง ๆ แล้วไม่

จำเป็นต้องไปได้อ่าน เพราะเป็นของสากลที่มนุษย์ทั่วโลกเขาก็คิดกันแบบนี้ เพราะฉะนั้น ถ้าดูตัวอย่าง ที่เรากลึกเข้าไปที่ Document ซึ่ง Document ก็คือ เมนูที่เกี่ยวข้องกับเอกสารข้อมูล เราอาจจะต้องไปเจอว่า “เออ.. สมมุติว่า document มี โฟลเดอร์อยู่ ๓ โฟลเดอร์ใหญ่”

อันนี้ผมเทียบกับพระไตรปิฎกนี้ document ที่อยู่ข้างบน เหมือนคำว่า ไตรปิฎกคือคล้าย ๆ กัน พอเข้าไปดูในเนื้อหาของพระไตรปิฎก ก็จะแยกเป็น ๓ Folder ใหญ่ คือ ๓ คัมภีร์ใหญ่ ซึ่งจะขอเทียบ Folder เป็นคัมภีร์ก็แล้วกัน

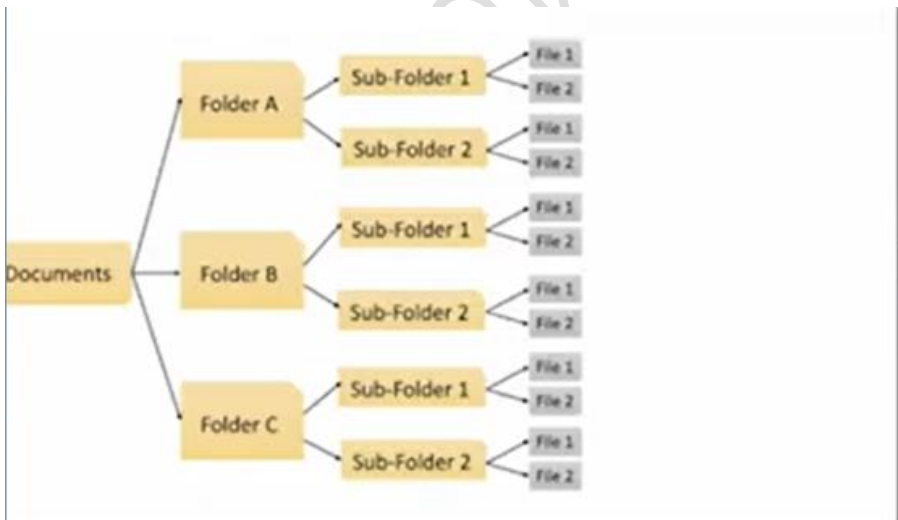
Folder A, Folder B, Folder C ซึ่ง Folder A นั้นเทียบได้กับพระวินยปิฎก Folder B เทียบได้กับพระสุตตันตปิฎก Folder C ก็เทียบได้กับพระอภิธรรมปิฎก ที่นี้ถ้าจะเปิดเข้าไปหรือคลิกเข้าไปใน Folder A เราก็จะเจอข้อมูลอยู่ในนั้น ข้อมูลนั้นก็ ต้องแยกข้อมูลอีก ว่าเป็นไฟล์อะไรบ้าง เช่น เป็นไฟล์บทความวิชาการ เป็นไฟล์ หนังสือ เป็นไฟล์วิทยานิพนธ์ เป็นไฟล์งานวิจัย ก็แยกเอาไว้เป็น ๑, ๒, ๓ แล้วถ้าเห็นว่าเนื้อในของ Folder A มันก็ต้องสอดคล้องกับชื่อของ Folder เช่น ชื่อของ Folder A ชื่อว่า บทความวิชาการ ไฟล์ที่อยู่ในนี้ ก็ต้องเป็นบทความวิชาการประเภทต่าง ๆ ที่เราเขียนเอาไว้ มี ๑๐ บทความก็จะอยู่ในกลุ่มนี้

Folder B เป็นเรื่องของงานวิจัย ภายใต Folder B นี้ ก็จะมีแต่งงานวิจัยทุก ๆ เรื่องที่เราทำไว้ ถ้าเราทำเป็นสิบ ๆ เรื่อง ส่วน Folder C ก็อาจจะเป็นเรื่องของ หนังสือ ภายใต Folder c ก็จะเป็นหนังสือเล่มหนึ่ง เล่มสองที่เราเขียนไว้ทุก ๆ เล่ม ที่เราเขียนก็อยู่ในกลุ่มนี้ ท่านจะเห็นว่าระบบแบบนี้มันก็จะทำให้เราบริหารจัดการ ข้อมูลง่าย เพราะฉะนั้น นักออกแบบคอมพิวเตอร์ก็มีความคิดที่คล้าย ๆ กันกับนัก สังคายนา หรือผู้จัดหมวดหมู่สังคายนาพระไตรปิฎกเหล่านั้น

นี่ทำให้เรามองเห็นภาพ และก็ภาพอันนี้ต้องการจะเปรียบเทียบว่า ถ้าชื่อใหญ่เลยที่เรียกว่า ด็อกคิวเมนต์เทียบเท่ากับคำว่าพระไตรปิฎก ส่วนไฟล์เตอร์ เอ บี ซี เทียบเท่ากับคัมภีร์ใหญ่ ๓ คัมภีร์ คือ พระวินัย พระสุตตร พระอภิธรรม ส่วนไฟล์หนึ่งไฟล์สอง ไฟล์สาม ก็เทียบเท่ากับเนื้อหาที่อยู่ภายในพระวินัยปิฎก เนื้อหาที่อยู่ภายในพระสุตตันตปิฎก และเนื้อหาที่อยู่ภายในพระอภิธรรมปิฎก

ทีนี้ สมมติเรามองในแนวนอนให้ละเอียดขึ้นไปอีก ในการออกแบบคอมพิวเตอร์นั้น ระบบการจัดข้อมูลในคอมพิวเตอร์นั้น จะเห็นว่านอกจากเขาจะมี Folder แล้ว ก็จะมีสมมุติว่ามีไฟล์เตอร์ใหญ่ ๓ Folder เช่น Folder A, Folder B, Folder C เป็นต้น ภายใต้ Folder A,B,C นั้นก็จะมี Folder ย่อยลงไปอีก

ซึ่งสามารถที่จะสร้าง Folder ย่อยลงไปอีกก็ได้ เขาเรียกว่าเป็น Sub-Folder เป็นชั้น คล้าย ๆ เป็นกิ่งไม้ สมมุติว่า Folder A คือต้นมะม่วง Folder E คือต้น

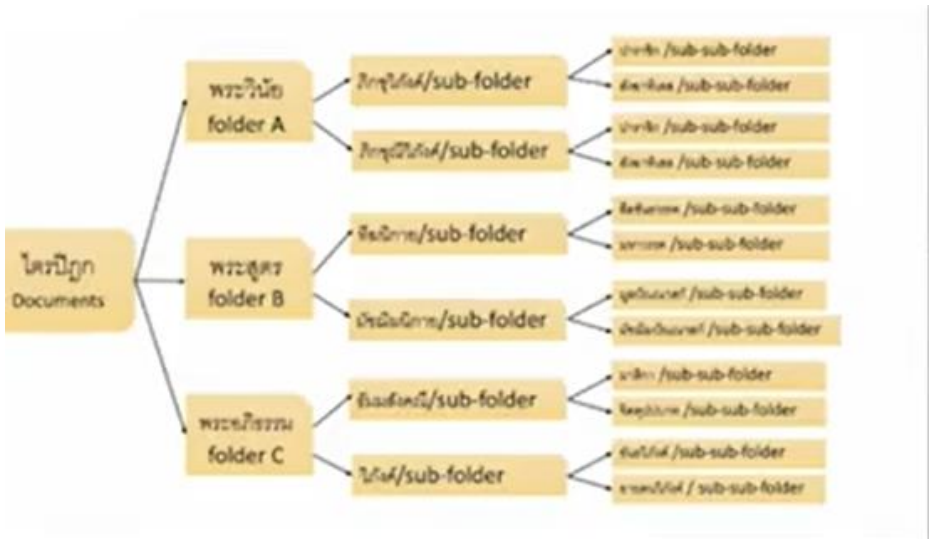
มะม่วง Sub-Folder ก็คล้าย ๆ กับกิ่งของต้นมะม่วง มีกิ่งใหญ่อยู่สองกิ่งคือ Sub-Folder 1, Sub-Folder 2 ซึ่ง Sub-Folder ทั้งสองนี้คล้าย ๆ กับว่าต้นมะม่วงนั้นมีกิ่งใหญ่อยู่สองกิ่ง แล้วภายใต้กิ่งใหญ่สองกิ่งนั้น ก็จะมีกิ่งย่อย ๆ มีใบ มีอะไร แขนงอะไรของมันเยอะเยอะ ก็จะแยกย่อยออกไป แต่กิ่งเหล่านั้นก็เป็นกิ่งย่อยที่ขึ้นอยู่กับกิ่งใหญ่ และกิ่งใหญ่ก็จะมาขึ้นอยู่กับลำต้นของมัน

เฉกเช่นเดียวกันกับเวลาที่เรามองพระไตรปิฎก สมมติว่าเรามองไปที่พระสุตตันตปิฎก เทียบเท่ากับ Folder B แล้วกัน คำว่าพระสุตตันตะ หมายถึงพระสุตตันตปิฎกทั้งหมดทุก ๒๕ เล่ม และฉบับพิมพ์ของไทย ทั้ง ๒๕ เล่มก็คือแทนคำว่า Folder B

ภายในพระสุตตันตปิฎก ก็แยกเป็นคัมภีร์อีก ก็คือที่ขนิทาย มัชฌิมนิกาย เป็นต้น ที่ขนิกายก็เหมือนเป็น Sub-Folder ของพระสุตตันตปิฎก สมมติว่า Sub-Folder 1 เทียบได้กับที่ขนิกาย Sub-Folder 2 เทียบได้กับมัชฌิมนิกายก็แล้วกัน และภายใต้ที่ขนิกายและมัชฌิมนิกายนั้น ก็จะมีพระสูตรต่าง ๆ เทียบกับ File 1, File 2 พระสูตรต่าง ๆ ดังเช่น พรหมชาลสูตร สามัญญผลสูตร เป็นต้นก็อยู่ภายใต้ที่ขนิกายและมัชฌิมนิกายนั้น อันนี้ก็คือต้องการจะให้เห็นว่า ระบบหรือวิถีคิดของคนจัดหมวดหมู่พระไตรปิฎก ถ้าเทียบกับการออกแบบ การจัดเก็บไฟล์เอกสารในระบบคอมพิวเตอร์ของไมโครซอฟท์หรือของสำนักอื่น ๆ ก็ตาม มันเป็นวิถีคิดที่ใกล้ ๆ กัน ใกล้เคียงกัน และสามารถอธิบายกันได้

วิถีคิดแบบนี้ก็คงจะไม่มีใครลอกใคร ซึ่งในคัมภีร์ของศาสนาอื่น ๆ ก็มีมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว เขาก็การจัดเหมือนกัน คัมภีร์ของศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ศาสนาฮินดู ก็มีระบบการจัดของเขาที่คล้าย ๆ แบบนี้ เหมือนเป็นระบบสากล

ทีนี้ถ้าเราเอาเฉพาะ เอามาแยกย่อยลงไปอีก แยกย่อยลงไปอีกภาพหนึ่ง อันนี้ ก็เทียบให้เห็นก็แล้วกัน เอาภาษาไทยมาใส่ด้วย พระไตรปิฎกเทียบเท่ากับไฟล์ที่ชื่อว่า Documents ในคอมพิวเตอร์ของเรา

พระวินัยปิฎกก็เทียบเท่า Folder A พระสูตรก็ Folder B พระอภิธรรมก็ Folder C พระวินัยนั้นภายใต้พระวินัยปิฎก ก็จะมีการแบ่ง Folder ย่อยก็เรียกว่า ภิกขุวินัย ภิกษุณีวินัย ภิกขุวินัยก็เป็นหมวดหมู่ที่เกี่ยวกับเรื่องของพระภิกษุ ก็เทียบเท่ากับเป็น Folder ย่อยภายใต้พระวินัย ภิกษุณีวินัยก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องของภิกษุณี อันนี้ก็เป็นศีล พุดงายก็คือศีลของภิกษุณีกับศีลพระภิกษุ นั่นแหละ ได้ภิกษุณีวินัย ภิกขุวินัย ก็จะมีการแยกเป็น Folder ย่อยลงไปอีก มันยังมีไฟล์เดอรย่อยอีก ๓ ระดับ ก็จะเป็น Folder ของปาราชิก ก็คืออาบัติปาราชิก ๔ ข้อ ก็จะเรียกว่าเป็นชั้น ๆ Folder ลงไปอีก ก็เป็นอนุ Folder ลงไปอีก

เป็นอนุ ๆ Folder และภายใต้ปาราชิกนั้นก็จะมีความหมายที่เกี่ยวกับปาราชิกข้อที่ ๑, ข้อที่ ๒, ข้อที่ ๓ และข้อที่ ๔

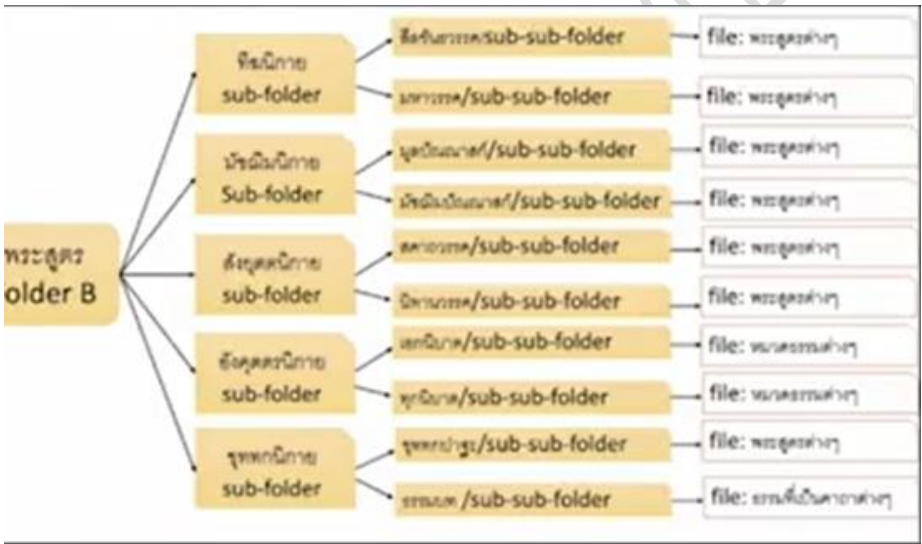
และก่อน Folder สังฆาติเสสนี้ หมวดสังฆาติเสสก็จะมีศีลที่ว่าด้วยอาบัติสังฆาติเสส ๑๓ ข้ออยู่ในนั้น เพราะฉะนั้น ศีลแต่ละข้อเป็นก็เหมือนเป็นไฟล์เอกสาร สมมุติว่าอาบัติปาราชิกมีไฟล์เอกสารอยู่ ๔ ไฟล์ และไฟล์ที่ ๑ ก็เป็นเรื่องของปาราชิกข้อที่ ๑, ข้อที่ ๒, ข้อที่ ๓ และข้อที่ ๔ นี้เป็นต้น

เพราะฉะนั้น ถ้ามองในแง่นี้ มองในแง่พระไตรปิฎกก็เหมือนกับว่าพระไตรปิฎกนี้มี Folder ใหญ่สุดเลย ๓ Folder ก็คือ Folder ที่ชื่อว่าวินัย, Folder ที่ชื่อว่าพระสูตร, และ Folder ที่ชื่อว่าอภิธรรม และมีอนุ Folder อนุนิกาย เป็นต้น Folder นี้ถ้าแปลเป็นแบบภาษาพระไตรปิฎกน่าจะแปลว่า “นิกาย” ที่แปลว่า “นิกาย” น่าจะเหมาะสมที่สุด “นิกาย” หรือ “นิบาต” ก็ได้ คือคล้าย ๆ อย่างนั้น

Folder นี้แปลว่ากำหนดก็ได้ กำหนดหรือห่อเข้าด้วยกัน ห่อให้เป็นห่อ ๆ Folder เหล่านี้ประกอบรวมเข้าด้วยกัน เพราะฉะนั้น Folder ถ้าแปลตามศัพท์จะแปลว่า “ตัวรวม” ตัวรวมนั้นถ้าแปลตามศัพท์ก็เหมือนกับว่านิบาตในภาษาอังกฤษ หรือนิกาย

เพราะฉะนั้น ภายใต้ Folder ใหญ่ คือพระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม ก็จะมี Folder ย่อยที่เรียกว่า อย่างเช่น Folder ย่อยของพระสูตร ก็จะมีคัมภีร์ที่ขนิกา ยคัมภีร์ที่ขนิกา ยมีกี่เล่ม มี ๓ เล่ม เล่มที่ ๙, ๑๐ และ ๑๑ อันนี้ก็เหมือนเป็น Folder ย่อย คัมภีร์มีขนิมินิกายก็มีอยู่ ๓ เล่ม เล่มที่ ๑๒, ๑๓ และ ๑๔ แล้วภายใต้คัมภีร์ที่ขนิกา ย ก็จะมี Folder ย่อย ๆ ของย่อยลงไปอีกเรียกว่า สลักชั้นจรรรคและมหจรรรค เป็นต้น

สัญลักษณ์วรรค วรรคที่ว่าด้วยเรื่องศีล คำว่า วรรค ก็แปลว่า หมวดหมู่ เหมือนกัน แล้วก็หาวรรค อันนี้ก็เหมือนเป็น Folder ย่อย และภายใต้สัญลักษณ์วรรค ก็จะเป็นไฟล์ ไฟล์เอกสารเหมือนเป็นไฟล์เอกสาร ก็จะมีพระสูตรต่าง ๆ เช่น พรหมชาลสูตร สามัญญผลสูตร อยู่ภายใต้สัญลักษณ์วรรคอีก และสูตรแต่ละสูตรก็เทียบเท่ากับไฟล์เอกสารที่เราเปิดไว้ ที่เราเก็บไว้ใน Folder นั้น มันมีก็ไฟล์ก็ว่ากันไป ย่อย ๆ ลงไป อันนี้คือวิธีมองเชิงโครงสร้าง ซึ่งจะต้องมองให้ออก

ที่นี้เราเอาแค่พระสูตรมาดูกันเป็นตัวอย่าง สมมุติว่าเรายกมาเฉพาะ Folder ใหญ่ ใน ๓ Folder ใหญ่นั้นเอาเฉพาะ Folder B หรือพระสูตรอย่างเดียวกันแล้วกัน เพราะฉะนั้น ก็จะเห็นว่าเราเอาเข้าไปในภายใต้ Folder B ที่มีโฟลเดอร์ย่อย ก็คือคัมภีร์ พระสูตรตันปิฎก ๕ คัมภีร์ พระสูตรนี้มีคัมภีร์อยู่ ๕ คัมภีร์ ซึ่งคัมภีร์ ๕ คัมภีร์นี้ก็เหมือน Folder ย่อยของพระสูตร มีอยู่ ๕ คัมภีร์ มีอะไรบ้าง เช่นที่ฆนิกายพิมพ์เป็น

พระไตรปิฎกมี ๓ เล่ม ที่ขนิทายก็คือ ๙-๑๑, มัชฌิมนิกายก็มี ๓ เล่ม ๑๒-๑๔, สังยุตตนิกาย มี ๕ เล่ม ๑๕-๑๙, อังคุตตรนิกายก็มี ๕ เล่ม ก็คือเล่ม ๒๐-๒๔ และขุททกนิกายก็ตั้งแต่เริ่มที่ ๒๕-๓๐

เพราะฉะนั้น อะไรก็ตามไม่ว่าจะมีมากมาย กายกองแค่ไหน ก็ส่วนก็ตาม แต่ว่าอยู่ภายใต้ ที่นี้หรือ ๕ โฟลเดอร์นี้, ๕ Sub-Folder นี้, ๕ อนุ Folder นี้ก็แล้วกัน ส่วน Sub-Folder ของพระสูตรนี้มีอยู่ ๕ Folder ถ้าเป็นคนที่เชี่ยวชาญคอมพิวเตอร์ ก็จะเปิดเป็น ๕ โฟลเดอร์

ที่นี้ ย่อยลงไปอีกเรียกว่า Sub Sub-Folder, อนุ ๆ Folder และก็จะมีการ Folder ลงไปอีก ซึ่งมียกตัวอย่าง เช่น คัมภีร์ขุททกนิกายนี้ก็แล้วกัน คัมภีร์ขุททกนิกาย ก็จะเห็นว่า โดยย่อย ขุททกปาฐะ ก็จะมีอะไรต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้ นี้ ก็ถือเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่จะจัดเป็นพระสูตรหรือธรรมบท คัมภีร์ธรรมบทที่เราแปลกัน ภายใต้ Folder ธรรมบทก็จะมีเนื้อหาที่เป็นคาถาต่าง ๆ รวบรวมบทกวีที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้ เป็นคำสอนที่เป็นคาถา หรือเป็นบทกวี แล้วก็นั้นก็มีการจัดหมวดหมู่ภายในบทกวีอีกด้วย แบ่งเป็นยมกวรรค ที่ว่าหมวดหมู่หรือที่ว่าด้วยยมกวรรคสอน สอนเป็นคู่ตรงกันข้ามกัน ด้านดีกับด้านไม่ดีเป็นต้น จิตตวรรค ว่าด้วยเรื่องจิต, อัปมาทวรรค ว่าเรื่องความไม่ประมาท, โภจวรรค ว่าด้วยเรื่องความโกรธอย่างนี้เป็นต้น, ปณชิตวรรค ว่าด้วยเรื่องบัณฑิต และพาลวรรค ว่าด้วยเรื่องคนพาลอย่างนี้เป็นต้น มีการจัดหมวดหมู่เอาไว้

ทุก ๆ คัมภีร์ก็จะมีลักษณะอย่างนี้ ที่ขนิทายก็ได้ พระสูตรแรกของที่ขนิทายก็คือพรหมชาลสูตร อยู่ในสีกขันธวรรค สีกขันธวรรคในประกอบด้วยพระสูตรหลายสูตร ภายใต้สีกขันธวรรคนี้ก็เหมือนไฟล์เอกสาร สมมุติว่ามี ๑๐ พระสูตรหรือ ๑๐ ไฟล์ มหาวรรคก็เป็นชื่อของโฟลเดอร์ย่อยของที่ขนิทาย และภายใต้มหาวรรคหรือ

Folder ย่อนี้ ก็จะมีพระสูตรหลายพระสูตรอยู่ในนั้น ก็เหมือนไฟล์เอกสาร สมมติว่ามี ๑๐ สูตร ก็จะมี ๑๐ ไฟล์อยู่ในนั้น อันนี้เป็นการมองเชิงระบบ เชิงโครงสร้างว่า วิธีคิดของพระอาจารย์หรือพระสังคิติกอาจารย์ เวลาท่านจัดระบบอะไรพวกนี้ ท่านคงคิดมีการปรึกษาหารือมีการถกกันพอสมควร ในการที่จะได้จัดการระบบเนื้อหาพระไตรปิฎกต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

แต่เรื่องพวกนี้ไม่ได้บันทึกเอาไว้ บันทึกเอาไว้แต่สิ่งที่สำเร็จรูปออกมา เป็นสิ่งที่เราได้ใช้เรียบร้อยแล้ว ในรูปแบบของผลงานก็คือพระไตรปิฎก พอที่เราเห็นผลงานแล้ว เราเห็นแต่หน้าฉาก แต่หลังฉากนี้เราไม่เห็น ไม่รู้ว่า หลังฉาก ท่านคิดอะไรอยู่บ้าง ท่านปรึกษาหารือเรื่องอะไรกันบ้าง ท่านถกอะไรกันบ้าง ท่านวางระบบอะไรกันบ้าง อันนั้นเป็นข้อมูลที่พวกเราไม่เห็น แต่สิ่งที่เราเห็นก็คือมันเป็นผลงานออกมาเรียบร้อยแล้ว ในรูปแบบของพระไตรปิฎก เราเห็นแค่คล้าย ๆ ว่าเป็นผลิตภัณฑ์ที่มันเสร็จแล้ว ถ้ามองเหมือนโรงงาน เทียบเหมือนโรงงาน โรงงานผลิตสินค้า เป็นต้น

ผู้บริหารของโรงงานนั้น หรือพนักงานของโรงงาน เขาถกอะไรกันบ้าง เขาคิดอะไรกันบ้าง เขาวางแผนอะไรไว้ เรามองไม่เห็นหรอก แต่สิ่งที่เรามองเห็นก็คือเห็นเฉพาะสินค้าที่มันออกจากโรงงาน แล้วก็ไปขายให้เรา แล้วเราก็ซื้อมาใช้ อันนั้นก็ถือเป็นโปรดักต์ เป็นผลิตภัณฑ์ที่มันสำเร็จเรียบร้อยแล้ว แต่เบื้องหลังที่เรียก Behind - the scene เรามองไม่เห็น เราไม่ค่อยเห็น เฉกเช่นเดียวกัน ถ้าวิเคราะห์ให้ดีเราไม่ได้มีข้อมูลเลยว่า “ท่านคุยอะไรกันบ้าง” ถ้าวิเคราะห์จากผลงานคือวิเคราะห์จากตัวพระไตรปิฎกว่า เมื่อเราดูจากผลงานที่ออกมา ก็คือพระไตรปิฎกที่อยู่ในมือเรา และสามารถจะวิเคราะห์สืบย้อนไปว่า ท่านมีแนวคิดอะไร ถึงจัดให้มีรูปร่างหน้าตาแบบนี้

ท่านใช้อะไรเป็นกรอบ อันนี้ก็คือสิ่งที่ผม (ผู้บรรยาย) ได้วิเคราะห์ออกมาว่า ท่านน่าจะคิดแบบนี้ เพราะว่ารูปร่างหน้าตาพระไตรปิฎกมันออกมาเป็นแบบนี้จริง ๆ

แนวคิดเบื้องต้นหลังการจัดหมวดหมู่พระไตรปิฎก

แนวคิดเบื้องต้นหลังการจัดระบบเนื้อหาพระไตรปิฎก เท่าที่วิเคราะห์และสังเคราะห์มาจากเนื้อหาของพระไตรปิฎก เชื่อว่า ท่านใช้หลายแนวคิด ไม่ใช่แค่แนวคิดเดียว แต่ละคัมภีร์นั้นมีแนวคิดอยู่เบื้องหลังและเบื้องหลังเนื้อหาอันนั้นก็เหมือนกัน แต่มีแนวคิดใหญ่ ๆ อย่างเดียวกัน แนวคิดใหญ่ ๆ ที่เป็นภาพรวมเดียวกัน แต่ว่าภายใต้แนวคิดใหญ่นั้น ก็จะมีแนวคิดย่อย ๆ อีกมากมาย หลายแนวคิด อันนี้ที่จะพอเอามาเป็นตัวอย่างได้

แนวคิดเบื้องต้นหลังการจัดหมวดหมู่พระไตรปิฎก

- จัดตามประเภทของเนื้อหา (themes/contents)
- จัดตามหลักธรรมที่เป็นแกนกลาง (central teaching)
- จัดตามระบบตัวเลข (numerical system)
- จัดตามลำดับเวลา/พัฒนาการ (time-line)
- จัดตามขนาดความสั้น-ยาวของเนื้อหา (size)
- จัดตามระดับความหนัก-เบาของโทษ (degree)
- จัดตามแนวคิดทางอภิปรัชญา

คือจัดตามประเภทของเนื้อหา แนวคิดที่ ๑ จัดตามประเภทของเนื้อหา หมายความว่าเนื้อหาในลักษณะเดียวกันมาไว้ในหมู่เดียวกัน เหมือนที่ได้บรรยายใน

ตอนต้นว่า เวลาเราจัดสิ่งของในบ้านเราเนี่ย สามารถจะจัดตามประเภทของสิ่งของ โดยไม่ต้องแยกว่าสิ่งของนั้นมีความต่างกันในระยะเยียดอย่างไรบ้าง อันนั้นก็ข้ามไป เช่น กลุ่มนี้เป็นเสื้อผ้าก็จัดเอาไว้กองหนึ่ง แต่ว่าภายใต้เสื้อผ้านั้น ก็จะมีเสื้อผ้าใส่ไปงานศพ คือสีดำ เสื้อผ้าใส่ไปงานแต่ง เสื้อผ้าใส่ไปเที่ยวก็จะมีรายละเอียดของเสื้อผ้า แต่ไม่ต้องมองไปตรงนั้น อย่าเพิ่งมองไปตรงนั้น เอากลุ่มๆ ใหญ่ก่อน ก็คือว่าเสื้อผ้าไว้กองหนึ่ง รองเท้าไว้กองหนึ่ง กระเป๋าไว้กองหนึ่ง จัดภาพรวมใหญ่ ๆ ไว้แบบนี้ก่อน เพราะฉะนั้น อันนี้คือประเภทที่ ๑, ประเภทที่ ๒ และประเภทที่ ๓ ส่วนรายละเอียด ก็ว่ากันทีหลัง จัดตามหลักธรรมที่เป็นแกนกลาง ที่ภาษาอังกฤษ central teaching (จัดตามระบบตัวเลข), numerical system (จัดตามลำดับเวลาพัฒนาการ), จัดตามลำดับเวลาหรือพัฒนาการก็เรียกว่า “time-line” อันนี้ก็จัดตามขนาดความสั้นยาวของเนื้อหา จัดตามลำดับความหนักเบาของโทษ และการสุดท้ายจัดตามแนวคิดทางอภิรกรรมรายได้ และมาดูในรายละเอียดดังนี้

การจัดตามประเภทของเนื้อหา (Themes/Contents)

๑) การนิการจัดแบบ “สังยุคคณิกาย” หรือตามเนื้อหาที่สัมพันธ์กัน (connected contents)

- เนื้อหาที่มีคาถาหรือบทกวีปนอยู่ด้วย จัดอยู่ในกลุ่มที่ชื่อว่า “สคาถวรรค” (เล่ม ๑๕)
- เนื้อหาเกี่ยวกับปฏิจางมรูปบาท จัดอยู่ในกลุ่มที่ชื่อว่า “นิทานวรรค” (เล่ม ๑๖)
- เนื้อหาเกี่ยวกับขันธ ๕ จัดอยู่ในกลุ่มที่ชื่อว่า “ขันธวรรค” (เล่ม ๑๗)
- เนื้อหาเกี่ยวกับชายคณา จัดอยู่ในกลุ่มที่ชื่อว่า “สพายคณวรรค” (เล่ม ๑๘)
- เนื้อหาเกี่ยวกับวิธีสู่ความหลุดพ้น (อริยมรรค) จัดอยู่ในกลุ่มที่ชื่อว่า “นพาวรรค” (เล่ม ๑๙)

๑. การจัดตามประเภทของเนื้อหา

มีหลายคัมภีร์ที่เป็นตัวอย่างของการจัดแบบนี้ เอาเนื้อหาแบบเดียวกันมาลงไว้ในกลุ่มเดียวกัน มารวมไว้ด้วยกัน ยกตัวอย่างเช่น คัมภีร์สังยุตตนิกาย เป็นคัมภีร์ที่น่าสนใจมาก โดยส่วนตัวนี้มองว่าคัมภีร์ที่ค้นง่ายที่สุด ไม่ยาก อยากรู้เรื่องอะไรก็ค้นง่ายที่สุดคือคัมภีร์สังยุตตนิกาย

คัมภีร์สังยุตตนิกาย พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๕-๑๙ โดยส่วนตัวนี้มองว่าเป็นคัมภีร์ที่ทำให้เราค้นง่ายที่สุด คืออยากรู้เรื่องแบบใด ก็ไปค้นหาซึ่งจะรู้เลยว่าจะต้องไปดูเล่มนี้ ไปดูเล่มนั้น เพราะเป็นการรวบรวมเนื้อหาแบบเดียวกันมาอยู่ในเล่มเดียวกัน ในภาษาอังกฤษเขาเรียกชื่อคัมภีร์สังยุตตนิกายว่า “Connected contents”

Connected contents แปลว่า เนื้อหา ส่วน Connected แปลว่า เกี่ยวกัน เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เนื้อหาเกี่ยวข้องกัน เนื้อหาประเภทเดียวกัน มาอยู่ด้วยกัน อย่างเช่นให้ดูเล่มที่ ๑๕ ถึงเล่มที่ ๑๙ เนื้อหาที่มีคาถาหรือที่มีบทกวีปนอยู่ด้วยกัน คือคำสอนที่แทรกบทกวีเอาไว้ จัดอยู่ในกลุ่มที่เรียกว่า สคาถวรรค แปลว่า หมวดหมู่ที่มีคาถาผสม ซึ่งเล่มที่ ๑๕ ไม่ค่อยมีเนื้อหาสักเท่าไร เพียงแต่บอกว่ามีคาถาผสม ถ้าเราอยากรู้คาถา มีคาถาและมีบทกวีอยู่ด้วยกันให้เราไปอ่านเล่มที่ ๑๕ เล่มที่ ๑๖ เนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องปฏิจจสมุปบาท หรือเรื่องปัจจยการ เรื่องเพราะสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี เรื่องอธิบายในเชิงความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย หรือปฏิจจสมุปบาท จัดในกลุ่ม จัดอยู่ในกลุ่มที่ชื่อว่า นิทานวรรค คำว่า “นิทาน” นี้ไม่ใช่ว่าจะเล่านิทาน แต่เป็นคำพ้องกันเฉย ๆ ในภาษาบาลีคำว่า “นิทาน” ไม่ได้มีความหมายว่า เป็นนิทานอีสป เป็นนิทานสำหรับเด็กฟัง คำว่า “นิทาน” นี้เป็นชื่อของปฏิจจสมุปบาท นิทานนี้ก็คือเรื่องเหตุปัจจัย เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะอริขชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร เพราะสังขาร

เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณเท่านั้น มองในเชิงความสัมพันธ์ (Relationship) แห่งเหตุปัจจัย เพราะฉะนั้น ถ้าอยากที่จะค้นคว้าหาข้อมูลในพระไตรปิฎกที่ว่าด้วยเรื่อง ปฏิจจสมุปบาท เรื่องอิตฺตปัจจยตา เรื่องอะไรเหล่านี้ ก็ต้องไปดูนิทานวรรคเล่มที่ ๑๖ ซึ่งในเล่มนี้แทบทั้งหมด และจะทำให้เราค้นคว้าหาข้อมูลได้ง่าย โดยไม่ต้องไปดูเล่มอื่นเลย นี่คือสิ่งที่เรียกว่าสังยุตตนิกาย ซึ่งสังยุตตนิกาย ก็คือ “Connected” หมายความว่า เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเรื่องนี้

เนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องชั้น ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ จัดอยู่ในกลุ่มที่เรียกว่า ชั้นธรรค อันนี้ก็ชื่อตรง ๆ ชั้นธะ ก็แปลว่า ชั้น หรือชั้น ๕ ซึ่งจะอยู่ในเล่มที่ ๑๗ อยากรู้เรื่องชั้น ๕ ให้ไปดูเล่มนี้ อยากรู้เรื่องชั้น ๕ ที่เกี่ยวข้องกับชั้น ๕ ให้มาดูเรื่องในเล่มที่ ๑๗ นี้ได้เอาเนื้อหาทุกอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องชั้นเอาไว้ กลับมารวมกัน อะไรก็ตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องชั้น ๕ ไม่ว่าจะไปสอนที่ไหนก็ตาม สอนแก่ใคร ตลอด ๔๕ พรรชานั้น ก็เอามารวมไว้ในหมวดหมู่นี้ อันนี้เรียกว่าใช้ริมหรือใช้คอนเทนต์ เป็นหลักในการจัดหมวดหมู่ เนื้อหาที่เกี่ยวกับอายตนะคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รูป เสียง กลิ่น รส ในเวลาตาเห็นรูป หู ฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส การใช้อายตนะ หรือการรับรู้ การรับรู้ของมนุษย์เรา รับรู้โลกภายนอก หรือ perception การรับรู้ เรื่อง Sense perception การรับรู้ทางอายตนะ ว่ารับรู้เสร็จแล้ว จะนำไปสู่ปัญหาความทุกข์อะไรบ้าง หรือนำไปสู่การดับทุกข์ยังไรบ้าง ให้ไปดูเล่มที่ ๑๘ สฬายตนวรรค เพราะเล่มนี้ชื่อเรื่องก็บอกอยู่แล้วว่าเป็นเรื่องของอายตนะ อายตนะภายในและอายตนะภายนอก รวมกันเป็น ๑๒ ซึ่งจะอยู่ในเล่มนี้ทั้งหมดเลย เพราะฉะนั้น อยากรู้เรื่องการใช้ เรื่องอินทรีย์ เรื่องอายตนะ สำรวมอินทรีย์ จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้ไปดูได้ในเล่มนี้

ส่วนเล่มที่ ๑๙ เล่มสุดท้ายของสังยุตตนิกาย เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวกับหลักปฏิบัติหรือวิถีไปสู่ความหลุดพ้น ก็คือหลักอริยมรรค ซึ่งจะจัดอยู่ในกลุ่มที่เรียกว่า มหาวารวรรค อะไรก็ตามที่เป็นทางแห่งความดี เป็นทางแห่งความสุข เป็นทางแห่งความหลุดพ้น เป็นทางแห่งอริยมรรค อะไรต่าง ๆ ที่เป็นปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น จะอยู่ในเล่มนี้ อยากรู้เรื่องอริยมรรคมีองค์ ๘ ก็ให้ไปดูได้ในเล่มนี้

เพราะฉะนั้น เราก็จะเห็นว่าคัมภีร์สังยุตตนิกายนี้ เป็นแนวคิดที่น่าสนใจว่า แสดงสะท้อนให้เห็นว่าผู้จัดคัมภีร์นี้ ผู้จัดหมวดหมู่คัมภีร์นี้ ใช้หลักอะไรในการจัด ใช้หลักธีม (theme) ของเรื่อง และใช้หลักคอนเทนต์ (content) เป็นตัวตั้ง ท่านคงจะจับธีมใหญ่ ๆ ของคำสอนที่เป็นของพระพุทธเจ้า

ว่าพระพุทธเจ้าทรงสอนอะไรบ้าง คำสอนพระพุทธเจ้ามีเรื่องอะไรบ้างที่เป็นหลักใหญ่ ๆ ที่พอจะรวมกันได้เป็นเรื่อง ๆ พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องปฏิจกสมุปปาท ก็มีเยอะ ซึ่งจะจัดเป็นหมวดนิทานวรรคในเล่มที่ ๑๖ พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องชีวิต เรื่องขันธ ๕ ก็มีสอนเยอะ ซึ่งจะจัดให้อยู่ในหมวดหมู่ชั้นธรรค พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องการใช้ชีวิตที่สัมพันธ์กับโลกภายนอก คือ ใช้ตา ใช้หู ใช้จมูก ใช้ลิ้น ใช้กาย ใช้ใจ ชีวิตของเรามันก็แค่นี้แหละ ใช้อายตนะนี้ คำสอนนี้ก็จะมีเยอะ จะจัดให้อยู่ในหมวดหมู่ที่เรียกว่า สหายตนวรรค เล่มที่ ๑๘ พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องวิถีสู่ความหลุดพ้นที่เรียกว่าอริยมรรคก็มีเยอะ ไม่ว่าจะสอนอะไรก็ตาม สุดท้ายก็ต้องแนะนำว่า ถ้าจะออกจากทุกข์ได้ก็ต้องทำอย่างนี้ ต้องเดินตามมัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง) ก็มีสอนเยอะ ซึ่งจะจัดอยู่ในหมวดหมู่ที่เรียกว่า มหาวารวรรค เล่มที่ ๑๙

อันนี้เป็นแนวคิดและเป็นตัวอย่างที่อื่น ๆ ก็มี นอกจากสังยุตตนิกายที่อื่น ๆ ก็มี ที่จัดแบบนี้ นี่เป็นกรณีตัวอย่างที่ ๑ ซึ่งในเวลาจะค้นหาพระไตรปิฎก อยากรู้จะค้นหาเรื่องอะไรในคัมภีร์สังยุตตนิกาย มันง่ายและทำให้เรารู้เลยว่า เราจะต้องไป

ค้นหาจากเล่มนี้ เพราะเล่มอื่น ๆ นั้นค่อนข้างจะดูยาก ธรรมบทนี่ก็ง่าย ถ้าเราอยากรู้คาถาเกี่ยวกับเรื่องอะไร ท่านก็จัดหมวดหมู่เกี่ยวกับเรื่อง ของจิตให้อยู่ในหมวดจิตที่เรียกว่า “จิตตวรรค” เรื่องความโกรธก็อยู่ในหมวดที่เรียกว่า “โกธวรรค” อันนั้นก็ง่ายเหมือนกัน จริง ๆ แล้วเนื้อหาคัมภีร์พระธรรมบทจัดเป็นวรรค ๆ ในธรรมบทก็คือการจัดตามชื่อหรือจัดตามคอนเทนต์เหมือนกัน หรือคล้าย ๆ กันในสังยุตตนิกาย แนวคิดเดียวกัน แต่นั่นต้องเข้าไปดูในเล่มที่ ๒๕ เรื่องของธรรมบท

จัดตามหลักธรรมที่เป็นหัวใจ/แกนกลาง (Central Teaching)

- ▣ การจัดแบบนี้อยู่บนหลักการที่ว่า ธรรมของพระพุทธเจ้าที่มีหลากหลายนั้น เป็นเพียงการอธิบายขยายความมาจากแก่นธรรมเดียวกัน เช่น หลักไตรสิกขา, หลักอริยสัจ ๔, หรือ หลักปฏิจจสมุปบาท
- ▣ การจัดหมวดหมู่คำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นปิฎก ๓ เป็นการจัดตามกรอบหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา (ตามคำอธิบายของพระอรหันตสาวก)
- ▣ คัมภีร์ “วิสุทธิมรรค” และคัมภีร์ “อภิธรรมมัตถกถา” เป็นกรณีตัวอย่างการสังเคราะห์คำสอนพระพุทธเจ้าทั้งหมดลงในหลักไตรสิกขา และอริยสัจ ๔
- ▣ ผลงานของปราชญ์ชาวพุทธรุ่นปัจจุบัน เช่น หนังสือพุทธธรรม, อริยสัจจากพระโฆส, ปฏิจจสมุปบาทจากพระโฆส, **What the Buddha Taught** ก็เป็นกรณีตัวอย่างการสังเคราะห์คำสอนทั้งหมดลงในหลักคำสอนดังกล่าว

๒. จัดตามหลักธรรมที่เป็นหัวใจ/แกนกลาง

อันนี้ก็สำคัญ ซึ่งจะจัดแบบภาพใหญ่เลย ภาพรวมหรือภาพใหญ่ทั้งหมด คือภาพใหญ่ของพระไตรปิฎกทั้งหมด แนวคติน้อยอยู่ในภาพใหญ่ทั้งหมด เป็น Main Idea คือการจัดเนื้อหาแบบนี้อยู่บนหลักการที่ว่า ธรรมะของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงแสดงอย่างหลากหลายนั้น เป็นเพียงการอธิบายขยายความจากแก่นธรรมเดียวกัน ที่

ฝรั่งเค้าเรียกว่า Diversity Unity in Diversity เอกภาพในความหลากหลายนี้เป็นวิธีคิดแบบนั้น เป็นวิธีคิดแบบเอกภาพในความหลากหลาย อาจจะทำให้เห็นว่าแบบนี้ ว่าแบบชาวต่างชาติ เขาจะพูดประโยคแบบนี้คือ Unity in Diversity แปลว่า เอกภาพในความหลากหลาย

unity in diversity (เอกภาพในความหลากหลาย) หมายความว่า การจัดระบบแบบนี้ ผู้จัดนี้กำลังจะมองว่า พระพุทธเจ้าแสดงธรรม ๔๕ พรรษา เพราะว่าแสดงในสถานที่ต่างกัน แสดงแก่คนที่แตกต่างกัน แสดงในเหตุการณ์ที่แตกต่างกัน แสดงแก่อุปนิสัยของเวไนยสัตว์ที่แตกต่างกัน

เพราะฉะนั้น จึงจะต้องมีวิธีพูด วิธีแสดงที่แตกต่างกัน ถ้าจะเรียกง่าย ๆ สมมุติว่าพระพุทธเจ้าเป็นครูก็ต้องสอนนักเรียนที่อยู่ในห้องเดียวกัน สอนเรื่องเดียวกัน แบบว่าสอนเด็กชาย ก แบบหนึ่ง สอนเด็กหญิง ข อีกแบบหนึ่ง สอนเด็กชาย ค อีกแบบหนึ่ง เด็ก ๓ คนนี้มีนิสัยที่ไม่เหมือนกัน การเลี้ยงดูของครอบครัวก็ไม่เหมือนกัน

เพราะฉะนั้น การที่เราจะเอาเรื่องเดียวกันไปสอนเด็กทั้ง ๓ คนนั้น มันสอนแบบเดียวกันไม่ได้ ต้องมีวิธีที่แตกต่างกัน เช่น เด็กชาย ก สอนเรื่องเดียวกัน แต่สอนอีกแบบหนึ่ง เด็กชาย ข สอนเรื่องเดียวกัน แต่ก็สอนอีกแบบหนึ่ง จึงได้แบ่งคนเป็น ๔ ประเภทคือ อุคฆฏิตัญญู วิปจิตัญญู เนยยะ ปทพรมะ แต่ก็เกิดมาจากการมองคนว่า นิสัยและอุปนิสัยที่แตกต่างกัน จะสอนแบบเดียวกันไม่ได้

เพราะฉะนั้น ธรรมะอาจจะอย่างเดียวกัน ธรรมะนี้ที่เป็นแก่น เป็นหัวใจอันเดียวกัน แต่จะเอาไปสอนคนที่แตกต่างกัน มันจะสอนแบบเดียวกันไม่ได้ เพราะฉะนั้น ความหลากหลาย diversity นี้เกิดมาจากการพลิกแพลงหรือการออกแบบดีไซน์ให้มันสอดคล้องกับอุปนิสัยของคนที่มีภูมิหลังแตกต่างกัน เหมือนตอนที่พระพุทธเจ้า

ก่อนจะเสด็จออกโปรดเวไนยสัตว์ ตอนที่พรหมมาอาราธนา พระพรหมมาอาราธนา หลังตรัสรู้ เหตุการณ์หลังตรัสอยู่ในพระวินัยปิฎกเล่มที่ ๔ เหตุการณ์หลังตรัสรู้อยู่ในตอนต้น ๆ ของเล่มเลย น่าจะมีพระพรหมท้าวสัทัมบดีพรหม มาอาราธนาให้แสดงธรรม พระองค์จึงตัดสินใจพระทัยว่าจะออกแสดงธรรมโปรดแก่เวไนยสัตว์ เพราะฉะนั้น ความคิดหนึ่งที่น่าไปสู่การตัดสินใจแสดงธรรม ก็คือ สัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ มีกิเลสหนา ปัญญาหาย แต่ว่าก็มีอุปนิสัยที่แตกต่างกัน บางคนก็รู้เร็ว (อุคฆฏิตัญญู) บางคนก็รู้แต่ก็ต่อเมื่ออธิบายขยายความ ก็จะมีรู้และเข้าใจ (วิปจิตัญญู) บางคนก็ต้องใช้เวลา นาน อาจจะหลายวัน หลายเดือน หลายปี (เนยยะ) ส่วนบางคนที่เป็นพวก (ปทปรมะ) ก็สอนยาก สอนเย็น สอนไม่ได้ ไม่ได้หมายความว่า ไม่เก่ง แต่เขาอาจจะหัวแข็งก็ได้ ถ้าเขาไม่ฟัง ก็สอนยาก อย่างนี้ก็เหมือนกัน เพราะฉะนั้น ถ้าเราจะสอนคนแต่ละคน ก็ต้องสอนให้มันสอดคล้องกับอุปนิสัยของเขา เพราะนี่คือที่มาของความหลากหลาย แต่ถ้าเรากลับไปดู และเราถามว่า แล้วพระพุทธเจ้าตรัสรู้ อะไร ถ้าเราดูในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร เราก็มองเห็นว่าพระองค์ตรัสว่า พระองค์ตรัสรู้ อริยสัจ ๔ เท่านั้นเอง พระองค์ไม่ได้ตรัสว่า พระองค์ตรัสรู้ธรรมอื่น พระองค์ตรัสว่า พระองค์ตรัสรู้ อริยสัจ ๔ จึงได้ประกาศว่า พระองค์ได้บรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ เพราะได้ตรัสรู้ อริยสัจ ๔ อยู่ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตรเลยข้อความนี้ อริยสัจ ๔ มันก็ครอบคลุมไปถึงอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งจะอยู่ในนั้น รวมทั้งปฏิจกสมุปปาทด้วย

ในข้อความของธัมมจักกัปปวัตตนสูตรที่เราสวดกัน ตั้งแต่ ยาวะกัวิญจะ เม ภิกขเว อิเมสุ จะตุสุ อริยสัจเจสุ เอวันติปะริวัฏฐัง ทวาทะสาการัง ยะถาภูตัง ญาณะทัสสะนัง นะ สุวิสุทัง อะโหสิ ฯ เป็นต้น เพราะว่าตราบใดที่พระองค์ยังไม่ได้รู้ตามความเป็นจริงซึ่งอริยสัจ ๔ ตราบนั้นพระองค์ก็จะไม่ประกาศว่าพระองค์ได้บรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ แต่เมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้ อริยสัจ ๔ แล้วจึงจะประกาศว่า ได้บรรลุ ได้ตรัส

รู้อนาคตสัมมาสัมโพธิญาณ และก็ทำให้พระอาจารย์ผู้สังคายนาพระไตรปิฎกหรือพระอาจารย์รุ่นหลัง ๆ ที่ได้แต่งคัมภีร์อะไรต่าง ๆ ท่านก็พยายามมองแล้วว่า แท้ที่จริงแล้วคำสอนที่เป็นแก่น เป็นหัวใจ เป็นแกนกลางของพระพุทธศาสนาและของคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าก็มีหลักไม่กี่หลักเท่านั้นเอง ก็คือหลักอย่างเช่นที่เรามากจะพูดถึงหลักไตรสิกขา หลักอริยสัจ ๔ หลักปฏิจจนุปบาท อะไรพวกนี้ เพราะอะไรทำไมพระไตรปิฎกทั้ง ๔๕ เล่มนี้ มันหนาจัง ที่หนา เพราะเป็นการสอนให้เกิดความหลากหลายภายใต้ Unity ยูนิตีเดียวกันหรือเอกภาพเดียวกัน เพราะฉะนั้น อันนี้จึงเป็นที่มาของแนวคิดแบบหนึ่ง ในการจัดหมวดหมู่คำสอนของพระพุทธเจ้า ให้อยู่ในรูปของพระไตรปิฎก คือคัมภีร์ใหญ่ทั้ง ๓ คัมภีร์

การจัดเป็นพระไตรปิฎกทั้ง ๓ คัมภีร์ ตามคำอธิบายของพระอรธกถาจารย์ คือท่านพระพุทธโฆสาจารย์ ท่านก็บอกเลยว่า การจัดเป็นพระไตรปิฎกทั้ง ๓ คัมภีร์นี้ คือ พระวินัย พระสูตรและพระอภิธรรม นี้จัดตามกรอบของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา

ซึ่งคำเหล่านี้ พระพุทธโฆสาจารย์ เป็นคนพูดเอง คือคัมภีร์อรธกถานั้น ว่า ศีลเป็นตัวแทน แต่ไม่ได้หมายความว่า มีแค่เรื่องศีลอย่างเดียวเท่านั้น แต่หมายความว่า เป็นภาพกว้าง ๆ ภาพใหญ่ ๆ ที่ใช้ไตรสิกขา เป็นกรอบ เป็นแม่แบบในการจัดพระไตรปิฎก ศีลเป็นตัวแทนของพระวินัยปิฎก สมาธิเป็นตัวแทนของพระสุตตันตปิฎก แล้วก็ปัญญาเป็นตัวแทนของพระอภิธรรมปิฎก นั่นก็จะหมายความว่า พระพุทธโฆสาจารย์ กำลังจะมองว่า แนวคิดที่อยู่เบื้องหลังของพระอรหันต์ พระสังคีติกาจารย์ ผู้จัดรวบรวมพระไตรปิฎก สังคายนาพระไตรปิฎก นี้คือหลักไตรสิกขา เป็นกรอบใหญ่ เป็นภาพใหญ่ แล้วไตรสิกขานี้ ก็เหมือนตะกร้า ๓ ใบ เมื่อเป็นตะกร้า ๓ ใบ แล้วก็เอาเนื้อหาหย่อนลงในหมวดศีล ที่เรียกว่า พระวินัยปิฎก เอาเนื้อหา

หย่อนลงในหมวดสมาธิ ที่เรียกว่า พระสูตรต้นตปิฎก แล้วก็เอาเนื้อหามาหย่อนลงในหมวดปัญญา ที่เรียกว่า พระอภิธรรมปิฎก

เพราะฉะนั้น ก็ไม่แปลกเวลาที่พระพุทธโฆสาจารย์ แต่งคัมภีร์ที่เรียกว่า สรุปลงสาระสำคัญของคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมด ลงในไตรสิกขา ที่เรียกว่า คัมภีร์วิสุทธิมรรค เราจะเห็นว่าเนื้อหาคัมภีร์วิสุทธิมรรคที่แต่งโดยพระพุทธโฆสาจารย์ ประมาณ ๑๐๐๐ ปีหลังพุทธกาล เป็นคัมภีร์ชิ้นโบว์แดงที่สำคัญที่สุดของพระพุทธโฆสาจารย์ก็ว่าได้ เป็นการสรุปและสังเคราะห์ รวบรวมคำสอนทั้งหมดของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎกให้อยู่ในรูปแบบของหลักไตรสิกขา ก็คือ ศีล สมาธิ ปัญญา คัมภีร์นี้จะแบ่งเป็น ๓ ส่วน ๓ ภาคใหญ่ที่ว่าด้วยเรื่องศีล ว่าด้วยเรื่องสมาธิ และว่าด้วยเรื่องปัญญา แต่ท่านก็บรรจุเนื้อหาทุกเรื่อง แทบจะเรียกได้ว่าคำสอนเกือบทั้งหมดไว้ในพระไตรปิฎกนี้ ซึ่งอยู่ในกรอบใหญ่ทั้ง ๓ กรอบนี้

จะเรียกว่า อาจจะมีเนื้อหาที่ครอบคลุมเนื้อหาที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ จะเรียกว่าเกือบจะทั้งหมด ที่เป็นเรื่องสำคัญ อยู่ในรูปแบบของไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) อันนี้ก็สภาพสะท้อนว่า พระพุทธโฆสาจารย์ มีความเชื่อที่ว่า หน้าตาของพระไตรปิฎกที่ออกมาเป็น พระวินัย พระสูตรและพระอภิธรรมนั้น เป็นการจัดตามกรอบของไตรสิกขา คือเอาไตรสิกขาเป็นตัวตั้ง นอกจากนั้นคัมภีร์อื่น ๆ เราจะเห็นว่าก็พยายามที่จะสรุปแก่นของพระพุทธศาสนาลงในกรอบ บางอย่างที่เป็นหลักคำสอนสำคัญ เช่น “อภิชัมมัตถสังคหะ” นี้

อภิชัมมัตถสังคหะนั้น แม้จะบอกว่าเป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วย จิต เจตสิก รูป นิพพาน หรือปรมัตถธรรม ๔ ก็ตาม อันนี้คือมองในเชิงเนื้อหา Content ของมัน แต่ถ้ามองในเชิงกรอบโครงสร้างของอภิชัมมัตถสังคหะ หรือคัมภีร์อภิธรรมทั้ง ๗ คัมภีร์ ที่อยู่ในเล่มที่ ๓๔-๔๕ นี่คือการพยายามที่จะสังเคราะห์คำสอนของ

พระพุทธเจ้าล่องอยู่ในกรอบของอริยสัจ ๔ ถ้าเรามองดี ๆ คนที่เรียนอภิธรรมนั้น คัมภีร์อภิธรรมทั้งหมดแม้พยายามที่จะมองผ่านมุมมองหรือกรอบของอริยสัจ ๔ ก็คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค

ถ้ามองดี ๆ ให้มองเชิงโครงสร้าง แต่ถ้าเรามองในเชิงเนื้อหา เราก็จะเห็นว่า เป็นเรื่องจิต เป็นเรื่องเจตสิก เป็นเรื่องรูป เป็นเรื่องนิพพาน แต่จริง ๆ แล้ว ถ้ามองดี ๆ นี้จากภายใต้กรอบใหญ่ที่เรียกว่าอริยสัจ ๔ ที่นี้มาดูผลงานของนักปราชญ์ทาง พระพุทธศาสนาในรุ่นปัจจุบัน ก็พยายามจะมองในลักษณะเดียวกัน

แต่ถ้าเราจะแต่งหนังสือหรือเขียนหนังสือ ที่จับแก่น หรือสรุปสาระสำคัญของพระพุทธศาสนา คำสอนของพุทธเจ้าทั้งหมดที่อยู่ในพระไตรปิฎก เราจะใช้หลักอะไรเป็นแบบและใช้กรอบอะไรเป็นโครงสร้าง

ตัวอย่างหนังสือพุทธธรรม

สมมติว่ามีหนังสือพุทธธรรมอยู่ในมือที่เป็นภาพในข้างต้น วางให้ดูอยู่ข้าง ๆ ซึ่งเป็นฉบับภาษาอังกฤษที่มีความหนาพื้นกว่าหน้า พุทธธรรมฉบับภาษาอังกฤษแปลไว้ ซึ่งองค์ผู้รจนาหรือแต่งหนังสือพุทธธรรมเล่มนี้ คือหลวงพ่อสุมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ป. อ. ปยุตโต ได้เฉลยและอธิบายไว้ในตอนท้าย ๆ และบทท้าย ๆ ของเล่มนี้ว่า หนังสือเล่มนี้แม้จะไปแบ่งบทเป็นกัณฑ์ก็ตาม เช่น แบ่งเป็น ๑๐ บท ๒๐ บท แบ่งเป็นตอน ๆ แต่โครงสร้างใหญ่หรือกรอบใหญ่ของหนังสือเล่มนี้ คือหลักอริยสัจ ๔ (ทุกข์, สมุทัย, นิโรธและมรรค) ทั้งหลายทั้งปวงที่เขียนไว้ในหนังสือพุทธธรรมนี้ พื้นกว่าหน้าขึ้นไปนี้

ถ้าจะมองในเชิงกรอบ เจริญระบบแล้ว นี่คื้เรื่องของอริยสัจ ๔ (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) นั้นก็แสดงว่า ในมุมมองของหลวงพ่อสุมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ป. อ. ปยุตโต ได้รจนาหรือแต่งตามธรรมะที่พระพุทธเจ้า ได้ตรัสรู้อริยสัจ ๔ ในอัมมจักกัปปวัตตนสูตรนั้น

นอกจากนั้น ปรากฏอีกท่านหนึ่งคื้พุทธทาสภิกขุ หลวงพ่อพระธรรมโกษาจารย์ พุทธทาสภิกขุ ได้รับการยอมรับว่าเป็นปรากฏท่านหนึ่ง ท่านแปลพระไตรปิฎกด้วยตัวของตนเอง เสร็จแล้ว ก็รวบรวมเป็นหนังสือ ท่านรวบรวมเป็นหนังสือที่สรุปที่ท่านได้แปลมาจากพระไตรปิฎกบาลีโดยตรง มาจัดหมวดหมู่ในแนวคิดของท่าน และมีหนังสือที่เป็นผลงานชิ้นโบว์แดงที่สุด นอกจากนั้น เป็นหนังสือที่ท่านบรรยายหรือแสดงธรรม และหนังสือเชิงคัมภีร์ เจริญวิชาการ ที่ท่านทำไว้มีอยู่ไม่กี่เล่ม หนังสือ ๒ เล่มที่ท่านถือว่าเป็นหัวใจสำคัญอย่างมาก ๆ ของท่าน ก็คื้หนังสือที่ชื่อว่า อริยสัจจากพระโอษฐ์ มีหมายความว่า พระพุทธเจ้าแสดงด้วยพระองค์เอง คื้ท่านสังเคราะห์พระไตรปิฎกบาลี ที่ท่านแปลเป็นภาษาไทยด้วยสำนวนของท่านแล้ว รวบรวมเป็นหนังสือ จัดโครงสร้างหนังสือ หมายความว่า เอาพุทธพจน์ที่อยู่ใน

พระไตรปิฎกทั้งหมด โดยเฉพาะพระสุตตันตปิฎก จัดลงในกรอบของอริยสัจ ๔ พระสูตรอะไรก็ตามที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทุกข์ ก็นำมาอยู่ในบทที่ว่าด้วยเรื่องทุกข์ เรื่องสมุทัยก็อยู่ในหมวดสมุทัย เรื่องนิโรธ ความดับทุกข์ก็อยู่ในหมวดนิโรธ มรรคก็อยู่ในหมวดมรรค เพราะฉะนั้น ท่านมองว่า เพราะคำสอนของพระเจ้าทั้งหมดโดยเฉพาะพระสุตตันตปิฎกนั้น แท้ที่จริงแล้วทั้งหลายทั้งปวงนั้นไม่มีอะไรเลย ก็คือเรื่องของอริยสัจ ๔ การมองอย่างแบบนี้ ก็คือการมองเหมือนหนังสือพุทธธรรมของหลวงพ่อบุญโต ที่เป็นเรื่องของอริยสัจ ๔

ซึ่งแสดงให้เห็นว่า หลวงพ่อพระธรรมโกษาจารย์ พุทธทาสภิกขุ ท่านเชื่อว่าเนื้อหาของพระสุตตันตปิฎกทั้งหมด ตั้งแต่เล่มที่ ๙ ไปจนถึงเล่มที่ ๓๓ รวมแล้ว ๒๕ เล่ม พระสุตตันตปิฎก พิมพ์เป็นเล่มหนังสือฉบับของไทยได้ ๒๕ เล่ม ทั้งหมดนั้น ไม่ใช่ อะไรเลย คือการแสดงหลักอริยสัจ ๔ ในทรรศนะของหลวงพ่อพระธรรมโกษาจารย์ พุทธทาสภิกขุ ท่านได้เอาพระสูตรที่ท่านแปลทั้งหมดมาจัดลงในกรอบของอริยสัจ ๔ หนังสือเล่มนี้ถ้าใครยังไม่เคยอ่านก็สามารถไปดาวน์โหลดหรือซื้อมาอ่านได้ ท่านพิมพ์และแบ่งออกเป็น ๒ เล่ม คือภาคต้นกับภาคปลาย ความหนาของแต่ละเล่มน่าจะพินกว่าหน้า และอีกเล่มหนึ่งที่ถือว่าเป็นผลงานชิ้นโบว์แดง ก็เป็นการจัดลงในคำสอนที่เป็นแก่นหรือเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน ก็คือหลักปฏิจจสมุปบาท ยังมีอีกเล่มหนึ่ง ท่านตั้งชื่อว่า ปฏิจจสมุปบาทจากพระโอษฐ์ อันนี้คงจะได้แนวมาจากที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ผู้ใดเห็นปฏิจจสมุปบาท ผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นเราผู้นั้นเห็นปฏิจจสมุปบาท แท้จริงแล้วอริยสัจ ๔ กับปฏิจจสมุปบาท ก็เป็นเรื่องเดียวกันแต่พูดคนละแบบเท่านั้น คือเรื่องของทุกข์กับความดับทุกข์เท่านั้นเอง

นอกจากนั้น มีหนังสือต่างประเทศที่เขียนเป็นภาษาอังกฤษ และภาษาฝรั่งเศสที่ดังมากและมีคนอ่านน่าจะเกือบร้อยปีแล้ว โดยท่าน W.Rahul ดับเบิ้ลยู

ราหุล เป็นพระชาวศรีลังกา มรณภาพไปแล้ว ทุกวันนี้ก็ยังมีคนอ่านมากหนังสือเล่มนี้ ใช้ประกอบการเรียนการสอน โดยเฉพาะการสอนในระดับมหาวิทยาลัยนั้น ควรจะใช้หนังสือที่ชื่อว่า “What the Buddha Taught” แปลว่า พระพุทธเจ้าสอนอะไร หรือสิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนนั้นคืออะไร ถ้าถามว่า ที่พระพุทธเจ้าตรัสสอน ๔๕ พรรษาคือเรื่องอะไร หนังสือเล่มนี้กำลังจะตอบคำถามว่า ที่พระพุทธเจ้าสอนแล้วสอนอีกตลอด ๔๕ พรรษา สอนเรื่องอะไรกันแน่ What the Buddha Taught พระพุทธเจ้าสอนอะไรตลอด ๔๕ พรรษาที่ผ่านมา สรุปแล้วหนังสือเล่มนี้ ก็ให้คำตอบว่า พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนอะไรเลย นอกจากอริยสัจ ๔ เพราะฉะนั้น โครงสร้างเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ทั้งหมด ว่าด้วยเรื่องของอริยสัจ ๔ และก็เป็นวิธีคิดเดียวกับหลวงพ่อบุทธทาสภิกขุและหนังสือพุทธธรรม ของหลวงพ่อบ. อ. ปยุตโต นั้นเอง

เพราะฉะนั้น วิธีคิดแบบนี้มันไม่ได้เพิ่งเกิดขึ้นใหม่ แต่ก็น่าจะเกิดขึ้นในทรรคนะของหลวงพ่อบุทธทาสภิกขุ คือเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยสังคายนาครั้งที่ ๑ ที่ได้จัดรวบรวมพระไตรปิฎกเป็น พระวินัย พระสุตตปิฎก พระอภิธรรม ตามหลักของไตรสิกขา รวมทั้งหนังสือวิสุทธิมรรคด้วย ก็สะท้อนถึงวิธีคิดว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมด ก็คือหลักของไตรสิกขานั้นเอง

สรุปว่า หัวข้อนี้ต้องการจะบอกว่า การจัดหมวดหมู่พระไตรปิฎก โดยคัมภีร์ใหญ่ ๆ โดยภาพรวมเป็นปิฎก ๓ ท่านอาจารย์รุ่นหลัง มองว่า จัดตามหลักของไตรสิกขา คือ “ศีล สมาธิ ปัญญา” ก็ได้

การจัดตามระบบตัวเลข (Numerical System)

- การจัดตามระบบตัวเลขนี้ส่วนหนึ่งได้ตัวอย่างที่พระสารีบุตรแสดงไว้ในสังคีตสูตร
- ตัวอย่างการจัดเนื้อหาตามระบบตัวเลข เช่น คัมภีร์อังกูรนิภาย (เล่ม ๒๐ - ๒๔) และคัมภีร์ปุคคลบัญญัติ (เล่ม ๓๖) คือ การประมวลธรรมหรือการจัดกลุ่มธรรมที่จำนวนข้อเท่ากันมาอยู่ในหมวดเดียวกัน เรียกว่า "นิบาต" เช่น
  - เอกนิบาต ประมวลธรรมที่มี ๑ ข้อ (group of one)
  - ทุกนิบาต ประมวลธรรมที่มี ๒ ข้อ (group of two)
  - ตติยนิบาต ประมวลธรรมที่มี ๓ ข้อ (group of three)
  - จตุกนิบาต ประมวลธรรมที่มี ๔ ข้อ (group of four)
  - ปัญจกนิบาต ประมวลธรรมที่มี ๕ ข้อ (group of five)

๓. การจัดตามระบบตัวเลข (Numerical System)

คราวนี้มาดูระบบย่อยบ้าง ในข้างต้น ได้พูดถึงระบบใหญ่ของไตรสิกขา คือ ระบบที่ใหญ่ที่สุด ที่ครอบคลุมทั้งหมด ที่นี้เป็นระบบย่อย ๆ ที่อยู่ในบางคัมภีร์ คือการจัดตามระบบตัวเลข อันนี้เป็นระบบเก่ามาก ถ้าเราไปดูในพระสูตร มีอยู่ครั้งหนึ่งที่เคยเล่าให้ฟังว่า มันเกิดความแตกแยกในหมู่สาวกของลัทธิศาสนาหนึ่ง ในสมัยพุทธกาลก็คือศาสนานิกายนิครนถ์ ศาสดานิครนถ์หรือศาสดามหาวิระ ทุกวันนี้เขาเรียกว่า ศาสนาเซน ในอินเดีย เดิมในคัมภีร์ก็คือศาสนานิครนถ์ เมื่อพระศาสดาหรือผู้ก่อตั้งศาสนาได้สิ้นชีวิตไป คือปรินิพพานไปก่อนพระพุทธเจ้า คือท่านเป็นบุคคลที่ร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้า และประกาศพระพุทธศาสนาในยุคเดียวกัน น่าจะเจอกันบ่อย ในคัมภีร์พระไตรปิฎกก็มีการพูดถึงศาสนาที่อยู่บ่อยครั้ง เช่น สามัญญผลสูตร เป็นต้น

พอศาสนาได้สิ้นชีวิตลงลูกศิษย์ก็เกิดความแตกแยกแบ่งเป็นก๊ก เป็นเหล่า เลียนกันว่าเรื่องอะไรที่ศาสนาสอน หรืออะไรที่ไม่ได้สอน คำว่า “สอน” หมายความว่าอย่างไร เกิดการตีความในทางที่แปลกแล้วก็เกิดความแตกแยกและเป็นอุทาหรณ์ ทำให้พระสาวกที่ได้เห็นเหตุการณ์ครั้งนี้ เกิดความความคิดว่า เหตุการณ์แบบนี้ มันจะเกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนาหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วหรือเปล่า อันนี้ก็อยาก ให้ไปดูในสังคีตสูตรและพระสูตรอื่น ๆ อีกที่จะว่าต่อไป โดยเฉพาะสังคีตสูตรนี้เป็น พระสูตรที่พระสารีบุตรท่านสาธิต คือพระพุทธเจ้าตรัสแนะนำให้พระสารีบุตรให้ลอง ทหาระบบ ให้ไปคิด ให้โจทย์ไปคิดที่ว่าถ้าจะจัดหมวดหมู่คำสอนของพระองค์นี้ จะมี วิธีการอะไรบ้าง จะมีระบบอะไรบ้าง ที่จะใช้ในการประมวลหรือการจัดหมวดหมู่ พระสารีบุตร ก็ไปคิดหาวิธีต่าง ๆ จนได้วิธีมาคือจัดตามระบบของตัวเลขที่เรียกว่า “Numerical System” อยู่ในสังคีตสูตร

วิธีของพระสารีบุตรนี้ ก็ได้มีอิทธิพลต่อพระอรหันต์ผู้สังคายนาพระธรรมวินัย ไปจัดหมวดหมู่พระไตรปิฎก ออกมาในรูปแบบหน้าตาของคัมภีร์อังคุตตรนิกาย และ เนื้อหาคัมภีร์อังคุตตรนิกายทั้งหมดอยู่ในเล่มที่ ๒๐-๒๔ รวมเป็น ๕ เล่ม ซึ่งแต่ละเล่ม จัดตามระบบตัวเลข ถ้ามาระบบนี้ได้แนวมาจากไหน ท่านไม่ได้บอกว่า เอาแนวมาจากไหนเลย แต่ว่าน่าจะได้อมาจากสังคีตสูตรที่พระสารีบุตรได้ให้แนวเอาไว้

จัดตามระบบคือจัดอย่างไร

ขอยกตัวอย่างที่อยู่ในหลาย ๆ คัมภีร์ ที่จัดตามระบบนี้ ในคัมภีร์อภิธรรมก็มี แต่ว่าที่เด่นชัดที่สุดก็คือคัมภีร์อังคุตตรนิกาย และคัมภีร์บุคคัลบัญญัติ เล่มที่ ๓๖ คัมภีร์อภิธรรมนี้คือ การประมวลธรรม การจัดแบบนี้ จะจัดได้ก็ต่อเมื่อมีธรรมเป็น หัวข้อ ธรรมมีการแสดงธรรมเป็นข้อ ๆ ถ้าไม่เป็นข้อจะจัดในระบบนี้ไม่ได้ เช่น

พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเป็นหัวข้อ เช่น แสดงเรื่องอริยสัจ ๔ อย่างนี้ ซึ่งก็มีอริยสัจ ๔ นั้นเป็นหัวข้อ หรือแสดงเรื่องทศ ๖ ก็มีทศทั้ง ๖ เป็นหัวข้อ เช่น ทศที่ ๑, ที่ ๒, ที่ ๓, ที่ ๔ เป็นต้น แสดงเรื่อง อริยมรรคมีองค์ ๘ ก็มี ๘ ข้อ เช่น ข้อที่ ๑, ๒, ๓ และ ๔ เป็นต้น ธรรมอะไรที่แสดงเป็นข้อ ๆ จะสามารถอยู่ในระบบตัวเลขนี้ได้ ถ้าไม่แสดงเป็นข้อก็คือไม่ใช่ ไม่ใช่ธรรมะที่เป็นตัวเลข ธรรมอะไรที่แสดงเป็นข้อ ก็แสดงว่ามีเรื่องของตัวเลขเข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะฉะนั้น ก็จะเกิดคัมภีร์หนึ่งที่เขาเฉพาะธรรมะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของตัวเลขคือมีหัวข้อที่ ๑, ๒ และ ๓ มาจัดในหมวดหมู่นี้ เรียกว่า “อังกุตตรนิกาย”

เมื่อจัดได้แล้วก็เรียกหนังสือตัวอย่างที่เราใช้เรียนในนักธรรม ที่ทุกคนที่เรียนนักธรรมตรีมาหรือเคยบวชเรียนและเคยสอบธรรมศึกษามาน่าจะรู้ดีที่สุด ก็คือหนังสือนวโกวาท ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ที่แต่งขึ้น น่าจะประมาณสมัยรัชกาลที่ ๖ ยังใช้อยู่ทุกวันนี้ ถ้าหนังสือนวโกวาทจัดเป็นหมวด ๆ เอามาจากไหน ก็เอามาจากคัมภีร์อังกุตตรนิกาย แล้วอังกุตตรนิกายนั้นก็ได้อาจมาได้จากไหน ท่านเอามาบางส่วน ไม่ได้เอามาทั้งหมด ไปแบ่งเป็นหมวด ๆ คือ เอกนิบาต คำว่า “เอก” แปลว่า เลขหนึ่ง ก็คือหมวดธรรมที่มีหนึ่งข้อ เขาเรียกว่า “group of one” ทุกนิบาต ก็คือประมวลธรรมที่มีสองข้อ ธรรมที่มีสองข้อ เช่น ขันติ โสรัจจะ, สติ สัมปชัญญะ เป็นต้น ก็จะจัดอยู่ในกลุ่มนี้ที่เขาเรียกว่า “group of two”

จัดตามลำดับเวลา/พัฒนาการ (time-line)

- พระวินัยปิฎก มหาวรรค (เล่ม ๔ – ๕) สะท้อนถึงการจัดเนื้อหาตามลำดับพัฒนาการและการคลี่คลายขยายตัวของคณะสงฆ์และการแผ่ขยายของพระพุทธศาสนา
- เริ่มตั้งแต่เหตุการณ์หลังพระพุทธเจ้าตรัสรู้ ทรงเสวยวิมุตติสุข พระพรหมยารานาให้แสดงธรรมเสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ เสด็จไปโปรดสกุลบุตร เสด็จไปโปรดชฎิล ๓ พี่น้อง พรหมบริวาร เสด็จไปโปรดพระเจ้าพิมพิสาร ภิภวถวายวัดเวฬุวัน ให้อุปสมบทพระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ ประทานอนุญาตการอุปสมบทให้เป็นอำนาจของคณะสงฆ์ เป็นต้น
- ทิฏฐินิภาษ (เล่ม ๙ – ๑๑) คัมภีร์แรกของพระสุตตันตปิฎก นอกจากเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมพระสูตรที่มีเนื้อหาราชาดชาแล้ว ยังฉายภาพให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าประกาศพระศาสนาในท่ามกลางสภาพแวดล้อมหรือบริบทสังคมอันใดในราวอย่างไร โดยเฉพาะสภาพแวดล้อมทางศาสนา สังคมการเมืองการปกครอง เป็นต้น ดังจะเห็นได้ว่า หลายพระสูตรมักเริ่มต้นด้วยการเล่าถึงลัทธิศาสนาต่างๆ เช่น ทิฏฐิ ๖๒ ลัทธิศุกฺขัง ๖ ความเชื่อเรื่องชนชั้นวรรณะ เป็นต้น

๔. จัดตามลำดับเวลา/พัฒนาการ (time-line)

ขอยกตัวอย่าง ตอนที่เสด็จไปโปรดชฎิล ๓ พี่น้อง จากนั้น ก็เสด็จไปโปรดพระเจ้าพิมพิสาร อันนี้ก็ไล่เหตุการณ์ไปตามลำดับไทม์ไลน์ เมื่อเสด็จไปโปรดพระเจ้าพิมพิสารเกิดศรัทธาแล้ว ก็มีการถวายวัดแห่งแรกในพุทธศาสนาที่เรารู้จักและเรียกว่า วัดเวฬุวันหรือวัดสวนไผ่ จากนั้นก็ได้พระอัครสาวกเบื้องซ้ายเบื้องขวา ก็คือมีการอุปสมบทพระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ

จากนั้น ก็ได้มีการอนุญาตและเปลี่ยนแปลงวิธีการอุปสมบท แต่ก่อนเป็น “เอหิภิกขุอุปสัมปทา พระพุทธเจ้าบวชให้เอง” พอคณะสงฆ์เติบโต ๆ มากขึ้น ขยายไปกว้างไกลมากขึ้น ความสะดวกสบายในการที่จะเดินทางมาให้พระพุทธเจ้าอุปสมบทให้ มันก็ยากลำบากเพราะว่าระยะทางไม่สะดวก ก็มีการกระจายอำนาจให้คณะสงฆ์มีอำนาจในการอุปสมบทให้ ที่เรียกว่า “อัญตติจตุตถกรรมวาจา” ที่เราใช้บวชกันอยู่ทุกวันนี้ บวชพระทุกวัดในประเทศไทย ก็จะอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๔ นี้

เป็นต้น แล้วก็มีเรื่องอื่น ๆ อีก เช่น เรื่องอุโบสถกรรม เรื่องอะไรพวกนี้ อันนี้เป็นภาพสะท้อนว่าเนื้อหาของพระไตรปิฎก พระวินัยปิฎกเล่มนี้ เรียบเรียงเนื้อหาอยู่บนแนวคิดของลำดับเวลา ลำดับเหตุการณ์

อันนี้ก็มียุทธที่อื่น ๆ อีกมากมาย และให้ดูพอเป็นตัวอย่าง นอกจากนั้น ในคัมภีร์ที่ขนิทาย ในพระสูตรเล่มที่ ๙ ถึงเล่มที่ ๑๑ นี้ ถ้าเรามองผิวเผิน เราอาจจะไม่ได้คิดอะไร ก็แค่เอาพระสูตรที่มีเนื้อหายาว ๆ มารวมกลุ่มกันก็เท่านั้นเอง แต่ถ้ามองวิเคราะห์เนื้อหา ลักษณะของเนื้อหาในคัมภีร์ โดยเฉพาะเล่มที่ ๙ คัมภีร์พระสูตรตันตปิฎก นอกจากจะเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมพระสูตรที่มีเนื้อหาขนาดยาวแล้ว ยังฉายภาพให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าประกาศพระศาสนาในท่ามกลางสภาพแวดล้อม หรือบริบทสังคมอินเดียโบราณอย่างไร คือเหมือนเจตนาของผู้เรียบเรียง ผู้จัดทำหมวดหมู่พระไตรปิฎกต้องการจะเริ่มต้นของเนื้อหาพระสูตร เล่มที่เริ่มต้นของพระสูตรก็คือเล่มที่ ๙ คิดว่า เราน่าจะเอาเหตุการณ์ของสังคมอินเดียสมัยนั้น มีสภาพแวดล้อมเป็นอย่างไร มีความเชื่อ มีศาสนา มีการเมืองการปกครอง มีลัทธิ มีค่านิยมทางสังคมเรื่องระบบของชนชั้น เรื่องระบบวรรณะ เรื่องอะไรต่าง ๆ มากมาย วรรณะ ๔ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพทย์ ศูทร อะไรพวกนี้ที่ต้องการฉายภาพให้เห็นภูมิหลังบริบททางสังคม เพราะฉะนั้น ถ้าเราไปอ่านพระสูตรหลาย ๆ พระสูตรในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๙ เล่มแรกของพระสูตรนี้ จะมีภาพแบบนี้ในทุก ๆ พระสูตร ภาพที่ว่ามีลัทธิศาสนานั้น ศาสนานี้ อย่างเช่น พระสูตรแรก พรหมชาลสูตรพูดถึงลัทธิศาสนาอื่นที่มีอยู่สังคมอินเดียถึง ๖๒ ลัทธิ เลยทีเดียว นั่นก็เป็นการฉายภาพว่า สังคมอินเดียในสมัยนั้น ๆ มันเป็นอย่างไร ให้เหมือนเป็นการเห็นประวัติศาสตร์ เป็นเนื้อหาที่สะท้อนประวัติศาสตร์และสังคมได้

เพราะฉะนั้น พระไตรปิฎกทั้ง ๔๕ เล่ม เราอย่าไปคิดว่ามันมีเฉพาะคำสอนของพระพุทธเจ้าเท่านั้น ส่วนใหญ่นั้นก็มีแต่คำสั่งสอนของพระเจ้า แต่เนื้อหาที่เกี่ยวกับบริบทสังคมอินเดียในประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง ก็แทรกปนอยู่ในพระไตรปิฎกเป็นจำนวนมากมาย บางพระสูตรก็มีเนื้อหาที่ไม่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนามากกว่าที่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าด้วยซ้ำไป เพราะฉะนั้น อาจจะมีมองได้ว่าพระไตรปิฎกนี้ นอกจากจะสะท้อนภูมิปัญญาของพระพุทธศาสนาแล้ว ยังสะท้อนภูมิปัญญาของชาวอินเดียโบราณโดยรวมอยู่ด้วย ทั้งในแง่ของประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและสังคมการเมืองก็มีอยู่ในพระไตรปิฎกทั้งหมดเลย

เพราะฉะนั้น ในทรรศนะของผู้บรรยาย มองว่าเจตนารมณ์ของผู้จัดทำหมวดหมู่พระสูตรโดยเฉพาะเล่มแรก คือเล่มที่ ๙ นี้ต้องการฉายภาพบริบทสังคมอินเดียโบราณให้เราเห็นว่า พระพุทธศาสนาของเราที่เกิดขึ้นในท่ามกลางสภาพแวดล้อมอย่างไร สังคมอินเดียเป็นอย่างไร พระพุทธเจ้าเสด็จออกไปประกาศพระศาสนาในสภาพแวดล้อมอย่างไร ต้องการที่จะฉายภาพอันนี้ เป็นลำดับให้เห็นกาลเวลาที่ การเริ่มต้นประกาศพระศาสนาในอินเดียมันเป็นอย่างไรและพัฒนาไปอย่างไร

จัดตามขนาดความสั้น-ยาวของเนื้อหา (size)

- ทีฆนิกาย (เล่ม ๙ – ๑๑) เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมพระสูตรที่มีขนาดยาว (long discourses) เช่น พรหมชาลสูตร มหาปรินิพพานสูตร เป็นต้น
- มัชฌิมนิกาย (เล่ม ๑๒ – ๑๔) เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมพระสูตรที่ขนาดยาวปานกลาง (middle length discourses)

๕. จัดตามขนาดความสั้น-ยาวของเนื้อหา (size)

ต่อไป จะได้บรรยายถึงการจัดตามขนาดความสั้นความยาวของเนื้อหา อันนี้ชัดเจนเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระสูตรสองคัมภีร์แรก ก็คือ ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย ทีฆนิกายบอกไปแล้วคือ เล่ม ๙ ถึง เล่มที่ ๑๑ เป็นการจัดรวบรวมพระสูตร ที่มีขนาดยาว แต่ยาว ยาวไม่เท่ากัน ยาวมาก ๆ ก็มี ยาวถึงขนาดมาพิมพ์เป็นเล่มหนังสือพ็อกเก็ตบุ๊ก ได้ประมาณร้อยกว่าหน้าเลย บางสูตรนี้ตัวอย่างเช่น มหาปรินิพพานสูตร ยาวมากๆ เลย อยากเรียกว่ายาวที่สุดของบรรดาพระสูตรก็ได้ มหาปรินิพพานสูตร พรหมชาลสูตรนี้ก็ยาวๆ ๒๐-๓๐ หน้า ประมาณนี้ หน้ากระดาษ A๔ เพราะฉะนั้น ทีฆะ แปลว่า ยาว นิกาย แปลว่า หมวดหมู่ เพราะฉะนั้น ทีฆนิกาย จึงแปลว่า ประมวลพระสูตรที่มีขนาดยาว ทีฆ ก็คือ long ในภาษาอังกฤษ เหมือนที่เราใช้ในวันสำคัญของในหลวง โดยเฉพาะในหลวงรัชกาลที่ ๙ ที่ผ่านมา ทีฆายุโก โทตุ มหาราชา ทีฆา หรือ ทีฆ นั้น แปลว่า ยาว ให้มีอายุยืนยาว

เพราะฉะนั้น อันนี้เรียกว่าเป็นการจัดตามขนาด เอาความสั้นความยาวเป็นเกณฑ์ในการจัด พระสูตรยาวมาก ๆ ก็มารวมอยู่ในกลุ่มของทีฆนิกาย แต่ยาวมาก มันก็ยาวไม่เท่ากัน

ต่อมา ก็คือ มัชฌิมนิกาย เล่มที่ ๑๒ ถึง ๑๔ รวม ๓ เล่ม เป็นการจัดรวบรวมพระสูตร ที่มีขนาดปานกลาง มัชฌิม นี้ แปลว่า ปานกลาง ฝรั่งเศสแปลชื่อคัมภีร์นี้ว่า middle length discourses แปลว่า พระสูตรที่มีความยาวขนาดปานกลาง ขนาดปานกลางแค่ไหน ก็คือยว่น้อยกว่าทีฆนิกายนั่นแหละ ฉะนั้น อย่างเช่นพระสูตรชื่อเดียวกัน แต่อยู่สองที่ อย่างเช่นสติปัฏฐานสูตร สติปัฏฐานสูตร นี้มี ๒ สูตร

สติปัฏฐานสูตรที่มีขนาดยาวกับสติปัฏฐานสูตรที่มีขนาดสั้นกว่า เพราะฉะนั้น สติปัฏฐานสูตร จึงถูกจัดไว้ ๒ ที่ สติปัฏฐานที่ยาวๆ ยาวมาก อยู่ในทีฆนิกาย และสติปัฏฐานอีกเวอร์ชันหนึ่งอยู่ในมัชฌิมนิกาย อยู่ในเล่ม ๑๒ ยาวน้อยกว่า แต่สาระสำคัญเหมือนกัน สาระสำคัญเหมือนกัน แต่จะมีการขยายรายละเอียดบางอย่าง มันก็เลยยาว แต่เนื้อหาสำคัญเมนไอดีอันเดียวกัน เพราะฉะนั้น สติปัฏฐานสูตรเหมือนกัน แต่อยู่ ๒ ที่ เนื้อหาที่ยาวก็ไปอยู่ในทีฆนิกาย เนื้อหาที่สั้นลงมาหน่อยก็อยู่ในมัชฌิมนิกาย อันนี้ก็เขียนว่า แนวคิดการจัดแบบนี้ เกิดมาจากเรื่องของความสั้นและความยาวเป็นหลัก

จัดตามระดับความหนัก-เบาของโทษ (degree)

- ภิกขุวิภัทก์ (เล่ม ๑) และภิกขุณีวิภัทก์ (เล่ม ๒) มีเนื้อหาที่จัดตามลำดับความหนัก-เบาของโทษ (หรืออาบัติ)
- เริ่มจากอาบัติหนักที่แก้ไขไม่ได้ คือ **ปาราชิก** ตามด้วยอาบัติหนักที่แก้ไขได้ คือ **สังฆาทิเสส** ตามด้วยอาบัติเบาประเภทต่างๆ

๖. จัดตามระดับความหนัก-เบาของโทษ (degree)

จัดตามระดับความหนัก-เบาของโทษ degree ความโทษหนักอันนี้ เป็นเรื่องของพระวินัย การลงโทษ เป็นเรื่องของพระวินัย เรียกว่าอาบัติ เพราะฉะนั้น เนื้อหาของพระไตรปิฎกเล่มที่หนึ่ง พระวินัยปิฎกเล่มที่หนึ่ง เป็นเรื่องเกี่ยวกับศีลของพระภิกษุ เรียกว่าภิกขุวิภัทก์ แล้วเล่มที่สองเรียกว่า ภิกขุณีวิภัทก์

มีเนื้อหาที่จัดตามลำดับความหนักเบาของโทษหรืออาบัติ ไม่ได้จัดตามพัฒนาการ ไม่ได้หมายความว่า พระพุทธเจ้า บัญญัติศีลของภิกษุ เรื่องปาราชิก ๔ ข้อตามลำดับ แล้วก็ตามด้วยสังฆาทิเสส ไม่ได้หมายความว่าอย่างนั้น การบัญญัติก็คือบัญญัติตามสถานการณ์ เมื่อมีเหตุการณ์ มีความผิดเกิดขึ้น ก็บัญญัติไปเรื่อย ๆ แต่ว่าพระอาจารย์ผู้เรียบเรียงพระวินัยปิฎก ท่านมาจัดหมวดหมู่ของท่านใหม่ ก็คือไล่เรียงตามระดับความหนัก-เบาของอาบัติ อาบัติหนักสุด เมื่อละเมิดไปแล้ว แก้ไขไม่ได้ ต้องขาดจากความเป็นภิกษุเลย ก็คืออาบัติปาราชิก เอาไว้ลำดับที่ ๑ ถัดมา ก็เป็นอาบัติ

หน้า ๕๕ แนวคิดเบื้องหลังการจัดระบบเนื้อหาพระไตรปิฎก

สังขาทิเสส อาบัติหนักเหมือนกัน แต่ว่าหนัก ในระดับที่สามารถจะแก้ไขได้ไม่ถึงขนาดจะขาดจากความเป็นภิกษุ ถ้าแก้ไข ถ้าไม่แก้ไขก็อีกเรื่องหนึ่ง ก็ต้องถูกทำโทษ ถูกกักบริเวณเรียกว่าเข้าปริวาสกรรม ถูกกักบริเวณคล้ายๆ ถ้าโทษทางบ้านเมืองก็คือถูกจำคุก

ปาราชิกก็คล้ายๆ โทษประหารชีวิตทำนองนั้น คนถูกจำคุกไม่ได้ หมายความว่าตาย แต่ว่าแก้ไขได้ ถ้าปฏิบัติตัวดี เขาก็ให้ออกมาทำนองนั้น เทียบได้กับสังขาทิเสส แล้วอาบัติเบาๆ ว่าแก้ไขได้ ด้วยการแสดงอาบัติถดถมา อันนี้ก็เป็นกรเอามา groping ใหม่ เอาศีลหรือวินัยที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ทั้งหมด มา groping ใหม่ตามลำดับความหนักเบา ดังนั้น ก็จะเห็นวิธีการนี้อยู่ในพระวินัยปิฎก เล่มแรกๆ เล่ม ๑, ๒, ๓, เล่มหนึ่งเล่มสอง เล่ม ๓ เล่มแรก เป็นเรื่องของศีลของพระภิกษุ แล้วก็ศีลของพระภิกษุณี

จัดตามแนวคิดทางอภิธรรม

- การจัดระบบเนื้อหาคัมภีร์อภิธรรมปิฎก (เล่ม ๓๔ - ๔๕) มีแนวคิดเบื้องหลังที่สามารถมองได้หลายแง่มุม เช่น
- เนื้อหาทั้งหมดของคัมภีร์อภิธรรมมีศูนย์กลางอยู่ที่เรื่องชั้น ๕ (หรือขยายมาจากชั้น ๕)
- จัดตามหลักสังขะ (ความจริง) ๒ อย่าง คือ **สมมติสังขะ** และ **ปรมาตตสังขะ** กล่าวคือ เนื้อหาคัมภีร์อภิธรรมทั้งหมด ยกเว้นบุคคลบัญญัติ (เล่ม ๓๖) เป็นเรื่องเกี่ยวกับปรมาตตสังขะ เฉพาะบุคคลบัญญัติ เป็นเรื่องสมมติสังขะ
- จัดตามหลัก "ธรรม ๒" คือ **สังขตธรรม** (สิ่งที่บิ๊งจับปรุงแต่ง **conditioned things**) ไฉนั่ สรรพสิ่งทั้งหมด ยกเว้นพระนิพพาน และ **อสังขตธรรม** (สิ่งที่ไม่มีบิ๊งจับปรุงแต่ง **unconditioned state**) ไฉนั่ พระนิพพาน
- จัดตามหลักปรมาตตธรรม ๔ คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน
- เนื้อหาอภิธรรมนำเสนอชีวิตมนุษย์ (ชั้น ๕) ผ่านวิธีการแบบวิเคราะห์แยกแยะ (**analysis**) และวิธีแบบสังเคราะห์ (**synthesis**) หรือการแสดงความสัมพันธ์ตามหลักเหตุปัจจัย

๗. จัดตามแนวคิดทางอภิปธรรม

ที่นี้สุดท้ายแล้วก็เป็นเรื่องของการจัดตามแนวคิดทางอภิปธรรม คัมภีร์อภิปธรรมค่อนข้างจะไม่ซับซ้อน ในเรื่องของระบบการจัด ไม่ได้มีความหลากหลาย เรียกได้ว่า อภิปธรรมนี้ มีระบบการจัดเป็นหนึ่งเดียวที่สุดก็ว่าได้ หลักใหญ่ ๆ ของอภิปธรรมนี้ ต้องบอกก่อนว่า คัมภีร์อภิปธรรมนี้ ถ้าเอาทั้งหมด ๔๕ เล่มของไทยเป็นตัวตั้ง คือนับตั้งแต่เล่มที่ ๓๔ ถึงเล่มที่ ๔๕ รวมแล้ว ๑๒ เล่ม อภิปธรรมนี้มีแก่น มีแกนบนหลักคำสอนเดียวกันเลยก็ว่าได้ เนื้อหาทั้งหมดแม้จะมากมายก่ายกองขนาดไหน แต่เนื้อหาทั้งหมดก็มีแก่นอยู่ที่เรื่อง ๆ เดียวกัน ก็คือเรื่องชั้น ๕ (รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) คือเรื่องชีวิตของมนุษย์ และเรื่องความจริงที่เกี่ยวกับชีวิตของมนุษย์ เนื้อหาทั้งหมดนั้นจะเกี่ยวข้องกับเรื่องชั้น ๕ นี้

ถ้ามองอีกแบบหนึ่งก็ได้ว่า อภิปธรรมนั้นจัดตามหลักสัจจะหรือความจริง ๒ อย่างคือ “สมมติสัจจะและปรมัตถสัจจะ” คือเนื้อหาทั้งหมดของอภิปธรรมจะพูดถึงความจริง ๒ แบบ ไม่ว่าจะพูดเรื่องอะไรก็ตาม ก็จะบอกอันนี้เป็นความจริงแบบไหน สมมติสัจจะ ก็คือความจริงที่สังคมมนุษย์กำหนดขึ้นมา จริงตามที่เรายอมรับกัน ถ้าเราไม่ยอมรับมันก็ไม่จริง เช่น เรายอมรับกระดาษแผ่นนี้ว่า เป็นเงินที่สามารถเอาไปซื้อของได้ เช่นเงินบาทหรือเงินดอลลาร์ กระดาษแผ่นนี้มีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้านี้เรายอมรับมันว่า สามารถไปซื้อของได้ มันมีค่าเท่านั้น เท่านั้น แต่ว่าเมื่อกาลเวลาผ่านไปเราเลิกใช้มัน เลิกยอมรับมัน มันก็ไม่เป็นจริง มันจริงก็ต่อเมื่อเรายอมรับ ถ้าเราไม่ยอมรับ มันก็ไม่จริง นี้เรียกว่า “สมมติสัจจะ” เป็นสิ่งที่สังคมกำหนดขึ้น ส่วน “ปรมัตถสัจจะ” เป็นความจริงที่ว่า สังคมจะยอมรับหรือไม่ยอมรับ มนุษย์จะยอมรับหรือไม่ยอม เช่นความจริงที่ว่า ชีวิตมันไม่เที่ยง แม้ต่อให้เราบอกว่ามันเที่ยง ความจริงก็คือความจริง ก็คือมันไม่เที่ยง

หรือถ้าเอาโลกธรรมชาติ สมมติว่าโลกนี้กลม โลกมันมีสัดส่วนกลม ต่อให้เราเชื่อว่าโลกแบน อย่างไร ความกลมก็ยังกลมอยู่วันยังค่ำ ถ้าโลกมันกลม แม้เราจะเชื่อว่ามันแบน ความจริงก็คือโลกกลมอยู่อย่างนั้น เพราะฉะนั้น เนื้อหาทั้งหมดของ อภิธรรม จะตั้งอยู่บนฐานของหลักสี่จะทั้ง ๒ อย่างนี้ แต่ว่าส่วนใหญ่จะพูดถึงปรมัตต สัจจะ สมมติสัจจะนี่ค่อนข้างจะมีเนื้อหาน้อย จะมีอยู่ ๑ คัมภีร์ ที่จะพูดถึงสมมติ สัจจะแทบทั้งหมดคือ คัมภีร์ ปุคคัลบัญญัติ เล่มที่ ๓๖ ของอภิธรรม นอกนั้นอีก ๖ คัมภีร์ที่เหลือ เป็นเรื่องของปรมัตตสัจจะ ถ้าเรามองผ่านความจริง ๒ ระดับ เนื้อหา อภิธรรมก็จะพูด ๒ เรื่องนี้ หรือถ้าเรามองอีกก็ได้ว่า เป็นการติดตามหลักธรรม เอา เฉพาะในแง่ของปรมัตตสัจจะ

ถ้ามองในแง่ของปรมัตตสัจจะ อภิธรรมนี้พยายามจะเสนอว่าสิ่งทั้งหลายทั้ง ปวงในจักรวาลนี้ สรรพสิ่งทั้งหลายที่มีในจักรวาลนี้ แบ่งได้เป็น ๒ สิ่งใหญ่ ๆ คือสิ่งที่ เรียกว่า “สังขตธรรม” สิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่ง ในภาษาอังกฤษว่า “conditioned things” สิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งคือ สิ่งที่เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี สิ่งนั้นเรา เรียกว่า “สังขตธรรม” ชีวิตของมนุษย์ทั้งหมด สรรพสัตว์ทั้งหมด ยกเว้นนิพพาน พูด ง่าย ๆ ว่าสรรพสิ่งในจักรวาล ยกเว้นนิพพาน เป็นสิ่งที่เรียกว่า ถูกปัจจัยปรุงแต่ง ขึ้นมา เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย เรียกว่า “สังขตธรรม” สังขตธรรมคืออะไร ก็คือเรื่องจิต เรื่องเจตสิก เรื่องรูป ชั้น ๕ ของเราทั้งหมด จิต เจตสิก รวมทั้งโลกภายนอก ก้อนหิน ดิน ทราย ในจักรวาลนี้ รวมเรียกว่า สังขตธรรม ทั้งหมด ยกเว้นสิ่งเดียวที่เรียกว่า อสังขตธรรม คือนิพพาน ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง

เพราะฉะนั้น เนื้อหาของอภิธรรมจะพูดอยู่ ๒ เรื่องนี้ คือ เรื่องสิ่งที่ปัจจัยปรุง แต่งกับเรื่องสิ่งที่ปัจจัยไม่ปรุงแต่ง ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง เพราะฉะนั้น ถ้าจะพูดแบบ แยกเป็นข้อ ๆ ก็คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน ๔ อย่าง ปรมัตตธรรม ๔ อย่างนี้ ก็คือสิ่ง

ที่เป็นแบบ ๓ อย่างแรก เป็นสิ่งที่ปัจเจกปรับปรุงแต่ง นิพพานอย่างสุดท้าย เป็นสิ่งที่ปัจเจกไม่ปรุงแต่ง อสังขตธรรม มีเนื้อหาอภิธรรมพูดแค่นี้ หรือถ้ามองวิธีการนำเสนอคำสอนของอภิธรรม เนื้อหาของอภิธรรมนี้ เขาเรียกว่า วิธีPresentation Present คือ การนำเสนอ เอาคำสอนของพระพุทธเจ้าที่อยู่ในพระสูตรนั้น มานำเสนอในรูปแบบของอภิธรรมผ่านวิธีการ ๒ แบบเท่านั้น ถ้าเราไปอ่านเนื้อหาอภิธรรม เราจะเห็นว่าพระอภิธรรมใช้ ๒ วิธี ซึ่งก็เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าใช้อยู่แล้วในพระสูตร คือการนำเสนอชีวิตของมนุษย์คือขันธ ๕ ผ่านวิธีการแบบวิเคราะห์ แยกแยะ ที่เราเรียกว่า วิภัตติหรือวิพากษ์ในภาษาบาลี วิเคราะห์แยกแยะคือการลดทอน Analysis คือลดทอนแยกย่อยลงไปหาหน่วยมูลฐาน คล้าย ๆ นักฟิสิกส์ เคมี หรือนักกายวิภาคศาสตร์ คนที่เรียนวิชาชีววิทยา หรือคนที่เรียนฟิสิกส์ คนเรียนเคมี สายวิทยาศาสตร์ วิธีการที่เขาจะเข้าใจความจริงเกี่ยวกับโลกหรือจักรวาล เกี่ยวกับวัตถุอะไรต่าง ๆ สสารพลังงานอะไรต่าง ๆ เขาจะใช้วิธีวิเคราะห์แยกแยะ เช่นเรา เวลาเราวิเคราะห์เรื่องน้ำ ๆ ที่เราดื่มกินทุกวัน เราก็จะเห็นหน่วยระดับอนุภาคที่เรียกว่า S^2O

เพราะฉะนั้น น้ำก็เกิดจากการผสมกันของภาพมูลฐานที่เรียก S^2O อันนี้คือการวิเคราะห์ เพราะฉะนั้น อภิธรรมเวลาจะทำความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตของมนุษย์ ก็ใช้วิธีการแบบนี้ ที่เราเรียกว่าวิเคราะห์ หรือเรียกว่า วิพากษ์หรือวิภัตติ และเถรวาทจึงมีชื่อเรียกอย่างหนึ่งว่าวิภัชชาที คำว่า วิภัชชาทีคือวิเคราะห์แยกแยะลงไปหาองค์ประกอบพื้นฐาน นี่คือวิธีการของอภิธรรม แล้ว คัมภีร์อภิธรรมปิฎกนี้ก็ใช้วิธีการแบบนี้ และวิธีการแบบสังเคราะห์ หรือเอามารวมกันแล้วก็แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ เรียกว่า “Synthesis” คล้าย ๆ กับเราแยกย่อยนาฬิกาไขลาน หาวิธีที่เราจะทำความเข้าใจนาฬิกาไขลาน เช่นเราอาจจะสงสัยว่า มันเดินได้อย่างไร มันทำงานอย่างไร ที่เขาประกอบมาสำเร็จรูปแล้วมาตั้งไว้ในบ้านเรา มันทำงาน มันเดินต๊อกต๊าก ๆ บอก

เวลาได้ตรง เราอาจจะสงสัยว่า นาฬิกาไขลานเรื่องนี้ มันทำงานอย่างไร เราก็พยายามที่จะศึกษาหาความรู้ด้วยการเอามันมาถอด ถอดเอานาฬิกามาชั้นนี้ถอดออก แล้วก็ถอดออกมาเป็นชิ้น ๆ แล้วก็ดูแต่ละองค์ประกอบของมัน ว่ามันทำงานอย่างไร แยกออกจากกันให้หมด องค์ประกอบของมันนี้วิธีการแบบวิเคราะห์แยกแยะ เสร็จแล้วก็เอามาประกอบคืนทุกองค์ประกอบของมันที่เราแยกออกไป เอามาประกอบร่วมกันให้มันสามารถเดินได้เหมือนเดิม ให้มันทำงานได้ บอกเวลาได้ นี่เป็นวิธีการที่เราเรียกว่า วิธีการแบบสังเคราะห์ (Synthesis) สังเคราะห์เอามาแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ หลักวิธีการนี้ ก็คือหลักความสัมพันธ์เหตุปัจจัยหรืออิทัปปัจจยตา ในคำสอนทางพุทธศาสนา แสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ว่ามันทำงานสัมพันธ์กันอย่างไร มี Relation กันอย่างไร นอกจากแยกแล้วก็ยังประกอบร่วมกันให้มันอธิบายให้เห็นความสำคัญของมันด้วย

เพราะฉะนั้น เนื้อหาของอภิธรรมคือเอาชั้น ๕ เอาชีวิตของมนุษย์เป็นตัวตั้ง แล้วก็พยายามจะแยกองค์ประกอบของชั้น ๕ แยกย่อยลงไปถึงหน่วยมูลฐานจนเป็นจิต ๘๙ ดวง เป็นรูป ๒๘ เจตสิก ๕๒ นี่ก็แยกแยะลงไป เสร็จแล้วก็อธิบายในรูปแบบของปัจจัย ๒๔ ที่พระภิกษุสงฆ์สวดว่า เหตุปัจจัย อารัมมณปัจจัย ฯ เป็นต้น เวลาสวดงานศพ ก็คือคัมภีร์ปฏิฐานของอภิธรรมปิฎก พยายามที่จะอธิบายความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ในชีวิตมนุษย์ นี่เป็นวิธีการแบบอภิธรรม แล้วโครงสร้างหรือแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังในการจัดคัมภีร์อภิธรรม

จำนวนออกดไทย